

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vánoce a vánoční německé písně: Historie, tradice, kulturní význam a
interpretace vybraných vánočních písní

Christmas and German Christmas Songs: History, traditions, cultural
significance. Interpretation of selected Christmas Songs

Barbora Matušková

Vedoucí práce: Mgr. Eva Markvartová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B M-NJ

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Vánoce a vánoční německé písně: Historie, tradice, kulturní význam a interpretace vybraných vánočních písní potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 11. 7. 2024

Tímto chci poděkovat Mgr. Evě Markvartové, Ph.D za trpělivost a pomoc při psaní této bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat rodině za podporu při psaní práce a při celém studiu.

ABSTRAKT

Předložená bakalářská práce se podrobně zabývá Vánocemi a vánočními německými písněmi, přinášející tak rozsáhlý pohled na tato vánoční témata. Text zkoumá nejen historický a náboženský kontext Vánoc, ale také se zaměřuje na jejich vývoj od pohanského svátku po křesťanský svátek. Důkladně popisuje zvyky, tradice a symboly, které jsou spojeny s vánočními písněmi, a to s důrazem na jejich historický původ a postupný vývoj. Další důležitou částí této práce je analýza vzniku a vývoje vánočních písní, které se staly trvalou součástí vánočních oslav. Text se snaží porozumět faktorům a událostem, které ovlivňovaly vývoj těchto písní, a to zejména v Německu od 16. do 19. století. V praktické části práce jsou analyzovány vybrané německé písně, včetně jejich historie, kulturního kontextu a jejich významu. Mezi zkoumanými písněmi, na které je v textu kladen důraz, patří známé písně jako „Als Jesus Christ geboren ward“, „Vom Himmel hoch, o Englein kommt“, „Ich steh‘ an deiner Krippe hier“, „Es kam die gnadenvolle Nacht“, „O Tannenbaum“, „Stille Nacht“ a „Kommet, ihr Hirten“. Tyto písně mají bohatou historii a jsou neodmyslitelnou součástí vánočního dědictví v Německu a každá je výjimečná ať formou, motivy, které obsahuje či původem.

KLÍČOVÁ SLOVA

vánoční píseň, koleda, Vánoce, křesťanství, symbolika

ABSTRACT

The presented bachelor's thesis thoroughly explores Christmas and German Christmas carols, providing a comprehensive view of these holiday themes. The text examines not only the historical and religious context of Christmas but also focuses on its evolution from a pagan holiday to a Christian celebration. It thoroughly describes the customs, traditions, and symbols associated with Christmas, emphasising their historical origins and gradual development. Another important aspect of this work is the analysis of the origins and evolution of Christmas songs, carols, which have become an integral part of Christmas celebrations. The text seeks to understand the factors and events that influenced the development of these carols, particularly in Germany from the 16th to the 19th century. In the practical part of the work, selected German Christmas songs are analysed, including their history, cultural context, and significance. Among the examined carols highlighted in the text are well-known songs such as "Als Jesus Christ geboren ward", "Vom Himmel hoch, o Englein kommt", "Ich steh' an deiner Krippe hier", "Es kam die gnadenvolle Nacht", "O Tannenbaum", "Stille Nacht", and "Kommet, ihr Hirten". These songs have a rich history and are an integral part of the Christmas heritage in Germany, each being unique in form, themes, or origin.

KEYWORDS

Christmas song, Christmas carol, Christmas, Christianity, symbolism

Obsah

Úvod	8
1 Historický a náboženský kontext Vánoc	10
1.1 Pohanské svátky zimního slunovratu	10
1.2 Vánoce jako křesťanský svátek narození Krista.....	11
1.3 Další svátky úzce související s Vánocemi.....	13
2 Zvyky, tradice a symboly	15
2.1 Spojení s mrtvými.....	15
2.2 Zdobení interiéru, zeleň, vánoční strom	15
2.3 Ježíšek v jesličkách.....	17
2.4 Betlém.....	18
2.5 Koledování	19
2.6 Oheň, vánoční poleno	20
2.7 Adventní tradice	21
3 Vánoční písně	22
3.1 Vznik a vývoj vánočních písní	24
3.2 Dělení vánočních písní	29
4 Interpretace vybraných vánočních písní	32
4.1 Als Jesus Christ geboren ward	32
4.2 Vom Himmel hoch, o Englein kommt.....	33
4.3 Ich steh´ an deiner Krippe hier	34
4.4 Es kam die gnadenvolle Nacht	35
4.5 O Tannenbaum	36
4.6 Stille Nacht	37
4.7 Kommet, ihr Hirten	40

4.8 Srovnání vybraných vánočních písní.....	41
Závěr.....	44
Německé resumé.....	46
Seznam použitých informačních zdrojů	49
Seznam příloh.....	52

Úvod

Z hlediska historie a náboženství nese oslava Vánoc hluboký význam. S původem sahajícím do dávných tradic a jejich prolínáním s křesťanskými přesvědčeními Vánoce zahrnují bohatou mozaiku kulturních a duchovních prvků. Práce je rozdělena na čtyři části.

V první části se tato bakalářská práce zabývá historickými, náboženskými a kulturními souvislostmi kolem Vánoc, zkoumá jejich vazby na pohanské svátky zimního slunovratu a narození Ježíše Krista. Čtenáři poskytuje informace o etymologii názvu Vánoc, zkoumá pohanské oslavy zimního slunovratu a jejich vztah ke křesťanskému svátku. Následuje popis křesťanského významu Vánoc a popis souvislosti s dalšími svátky spojenými s Vánoce, jako jsou advent a svátek Tří králů. Klade si za cíl shrnout základní poznatky o Vánocích.

Ve druhé části se zaměřuji na vývoj tradic a symbolů v průběhu času. Skrze prozkoumávání těchto propojených příběhů můžeme získat hlubší porozumění různorodých vlivů formujících svátek, který dnes známe. Nastíní informace o významu světla a slunce v dávných přesvědčeních, stejně jako o tradicích a zvyklostech spojených s Vánoce. V textu je vysvětleno postupně několik zvyků, symbolů a možných motivů v textu vánočních písní. Je popsán jejich vznik a vývoj v průběhu let. Jsou zahrnuty: spojení s mrtvými, zdobení interiéru, vánoční stromek, oheň, jesličky, betlém, koledování a adventní tradice.

Třetí část se věnuje vánoční hudbě, co do ní patří a jejich vývoji. V práci se zaměřuji především na vánoční písně, *Weihnachtslieder*. Vánoční písně jsou nedílnou součástí vánočního období, zachycují ducha a radost Vánoc. Tyto nadčasové písně se zpívají již po staletí, přinášejí lidem radost ze společného oslavování a šíří vánoční atmosféru. S bohatou historií, kulturním významem a univerzální přitažlivostí se vánoční písně staly nezbytnou součástí vánočních tradic po celém světě. Tento text se zaměřuje na vznik a vývoj vánoční hudby, ať už v duchovním či světském kontextu. Popisuje, jak různé kulturní slohy ovlivnily vývoj vánočních písní. Dále se zabývá dělením vánočních písní podle doby vzniku a tematických skupin. Cílem tohoto textu je poskytnout čtenářům historický a kulturní kontext vánočních písní a lépe porozumět jejich různorodosti a významu.

Ve čtvrté části se bakalářská práce zaměřuje na interpretaci vybraných vánočních písní, zdůrazňuje jejich kulturní a náboženský význam. Předávané z generace na generaci mají tyto písně svůj původ v různých tradicích a často nesou hluboký význam. Text se zaměřuje na původ vybraných písní a prostřednictvím literární analýzy zkoumá básnické prvky ukryté v textech těchto písní. Vybrala jsem 7 písní, které vznikly v období od 16. století po 19. století. Analyzované písně jsou „Als Jesus Christ geboren ward“, „Vom Himmel hoch, o Englein kommt“, „Ich steh‘ an deiner Krippe hier“, „Es kam die gnadenvolle Nacht“, „O Tannenbaum“, „Stille Nacht“, „Kommet, ihr Hirten“. Cílem je zanalyzovat a interpretovat tyto písně především z pohledu symboliky a motivů, které se v písních objevují a jak jsou ovlivněné dobou, ve které vznikly. Písně jsou různého typu, mají různé formy. Cílem je zjistit, co písně spojuje a co je rozlišuje.

Oporou při psaní práce mi bylo několik zdrojů. Především *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury* (2010) od Večerkové a Frolcové, *Lieder der Weihnachtszeit: mit kulturhistorischen Betrachtung zur Advents- und Weihnachtszeit* (2012) od Erwina Kuntze, *Za časů našich prababiček a pradědečků: život na přelomu 19. a 20. století* (2021) od Hany Kneblové, *Weihnachten in der Musik: Grundzüge der Geschichte weihnachtlicher Musik* (1992) od Helmuta Loose, *Wege zu „Stille Nacht“. Zur Vor- und Nachgeschichte einer „Einfachen Composition“* (2020), kterou vydal Thomas Hochradner a spolupracovalo na ni více autorů a *Der Unterschied, den Weihnachten macht: Differenz und Zugehörigkeit in multikulturellen Gesselschaften* (2019) od Monique Scheer a Pamelý E. Klassen. Při psaní interpretací písní jsem se opírala o knihu *Das Buch der Weihnachtslieder: 151 deutsche Advents- und Weihnachtslieder, Kulturgeschichte, Noten, Texte, Bilder* (2010) od autorů Weber-Kellermann a Schallehn, z této knihy jsou také verze písní, které jsem interpretovala a které jsou v příloze.

1 Historický a náboženský kontext Vánoc

Slovo Vánoce pochází z německého ekvivalentu, tedy *Weihnachten*. Slovo lze rozdělit na dvě části. První část „Vá-“ byla zřejmě převzatá na základě zvukové podobnosti z „Weih-“, které pravděpodobně souvisí se slovesem „weihen“, tedy světit, posvětit. Druhá část je přímý překlad, kde „-nachten“ odpovídá výrazu „-noce“. Německý výraz lze doložit do 12. století.¹ Poprvé se slovo objevilo ve sbírce kázání „Speculum ecclesiae“, je složeno ze staroněmeckého *ze wihen nahten*, milost k nám přišla této noci, proto se tato noc nazývá svatá noc.²

1.1 Pohanské svátky zimního slunovratu

Před příchodem křesťanství lidé vyznávali různá stará náboženství. Lidem provozujícím tato náboženství a věřícím v ně se říkalo pohané, bezvěrci, neznabohové. Ve skutečnosti to znamenalo, že nevyznávali křesťanství. Křesťanství se hojně a rychle šířilo ve větších obcích a městech, na vesnicích se stará náboženství držela déle.³ S tím souvisí také etymologie slova pohan, které se odvodilo z latinského „pāgānus“, tedy venkovan, sedlák.⁴

Pohanství bylo úzce spjato s přírodou. Mnoho oslav, slavností a svátků souvisí s proměnami během jednotlivých ročních období. Tématem hlavních staroslovanských svátků je boj mezi sluncem a měsícem, tedy světlem a tmou. V přírodních jevech se tento boj vyznačuje v průběhu roku v jarní rovnodennosti, letním slunovratu, podzimní rovnodennosti a zimním slunovratu. Při jarní rovnodennosti jsou moci dne a noci vyrovnané, poté postupně den nabývá více hodin, až dospěje svého maxima o letním slunovratu, kdy má den nejvíce hodin. Následně slunce podléhá měsíci a během podzimní rovnodennosti nastolují rovnováhu. V dalším období převažuje měsíc a při zimním slunovratu dosahuje svého triumfu a nastává nejdelší noc v roce. Na každý z těchto přírodních úkazů připadá jeden z hlavních staroslovanských svátků, tedy Velikonoce, Letnice, Posvícení a Vánoce.⁵

¹ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha, LEDA, 2001, s. 737.

² KUNTZ, Erwin. *Lieder der Weihnachtszeit: mit kulturhistorischen Betrachtungen zur Advents- und Weihnachtszeit*. Wetzlar, Friedrich-Druck GmbH, 2012, s. 30.

³ LEWIS, C.S. A christmas Sermon for Pagan. In: *VII: Journal of the Marion E. Wade Center*, 2017, č. 34, s. 47.

⁴ REJZEK, 2001, s. 505.

⁵ RŮŽIČKA, Josef a Irena ŠINDLÁŘOVÁ. *Mýty a báje starých Slovanů*. FONTÁNA, 2003, s. 112–113.

Velikonoce odpovídají jarní rovnodennosti, Letnice se slaví v době letního slunovratu, Posvícení v době podzimní rovnodennosti a Vánoce připadají na zimní slunovrat.

Vánoce jsou odjakživa spojovány se světlem, slunečním svitem a sluncem samotným, protože již pohané věřili, že během Vánoc, v období zimního slunovratu, slunce umírá a rodí se nové. Dostatek slunce zajišťuje dobrou úrodu, což bylo a stále je pro zemědělce i pro ostatní velice důležité. Proto se mu vzdávalo hold velkými oslavami.⁶

Předchůdci křesťanských Vánoc mohou být i jiné svátky v zimním ročním období. Kromě oslavy narození nového slunce patřily mezi zimní oslavy římské saturnálie, které předcházely zimnímu slunovratu. Původní datum oslav byl 17. prosinec. Délka oslav se měnila v průběhu let od jednoho až po sedm dní. Během tohoto svátku je oslavován bůh zemědělství Saturn. Kvůli velké oblibě, která byla často větší než obliba křesťanských Vánoc a jejich oslav, byly saturnálie i oslavování zrození slunce zakazovány. Přesto, nebo možná právě kvůli tomu, se nějaké zvyky převzaly, například zdobení interiéru, spalování polena nebo zapalování ohňů.⁷

1.2 Vánoce jako křesťanský svátek narození Krista

Zázračné narození Ježíše Krista, božího syna, v Betlémě, je základním kamenem křesťanských Vánoc. Je oslavou jeho zrození a příchodu na svět. V několika evropských kulturách však hraje velkou roli i Panna Marie. Jiné země Pannu Marii spojují s motivem putování, ale už ne nutně s Vánoce.⁸ V Bibli je událost popsána následovně.

Bůh je s námi

Narození Ježíše Krista se událo takto: Jeho matka Marie byla zasnoubena Josefovi, ale předtím, než se vzali, se ukázalo, že je těhotná z Ducha svatého. Její muž Josef byl spravedlivý, a protože ji nechtěl veřejně zostudit, rozhodl se, že se s ní rozejde v tichosti. Když však o tom přemýšlel, hle, ve snu se mu ukázal Hospodinův anděl a řekl: „Josefe, synu Davidův, neboj se vzít si Marii za manželku, neboť to, co v ní bylo počato, je z Ducha svatého. Porodí syna a dáš mu jméno Ježíš, neboť on zachrání svůj lid od jejich hříchů.“

⁶ RŮŽIČKA, ŠINDLÁŘOVÁ, 2003, s. 113.

⁷ CHURCO, Jennie M. Christmas and the Roman Saturnalia. In: *The Classical Outlook*. American Classical League, 1938, sv. 16, č. 3, s. 25–26. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/44006272>.

⁸ VEČERKOVÁ, Eva a Věra FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*. Vyšehrad Praha, 2010, s. 39.

To vše se stalo, aby se naplnilo, co Hospodin řekl ústy proroka: „Hle, panna počne a porodí syna a dají mu jméno Immanuel,“ což se překládá: Bůh je s námi.

Když se Josef probudil, zachoval se, jak mu přikázal Hospodinův anděl, a vzal si Marii za manželku. Nespal s ní ale až do doby, kdy porodila syna, jemuž dal jméno Ježíš.⁹

Badatelé se snažili zpochybnit, zda křesťanské Vánoce navazují na pohanské svátky. Někteří teologové uvádějí, že oslava světla je metaforou pro oslavu Krista, jelikož je v Novém zákoně uveden Kristus jako světlo světa. Tyto svátky vedle sebe probíhaly po léta a změna se neodehrála naráz. Někteří historici tvrdí, že to byla snaha církve překrýt pohanské svátky těmi křesťanskými. Vztah mezi zimním slunovratem a Vánocemi není dodnes jasný.¹⁰

Není zřejmé, kdy se křesťanské Vánoce v historii objevily poprvé. „Evropské dějiny píší, že Vánoce se v liturgickém roce objevují od 4. století: na Východě to byl svátek Zjevení Páně spojený s Ježíšovým křtem v Jordánu, pojatý jako událost duchovního narození Božího Syna (6. ledna), na Západě svátek Vtělení a Kristova narození v Betlémě (25. prosince).“¹¹ Většina zdrojů se shoduje, že se vyskytují už od 4. století našeho letopočtu, ale neshodují se v exaktním roce. Od počátku byl rozdíl v důvodu oslav a dodnes se dochovaly rozdílné tradice ve východních a západních křesťanských Vánocích. Jelikož se v Evangelích nepředkládá přesný den narození Ježíše Krista, je toto téma předmětem mnoha sporů a po jeho přesném datu bádají astronomové, teologové i historici. Církev jako datum narození Krista a Štědrý den určila 25. prosince v dobách, kdy začínala slábnout popularita pohanských Vánoc.¹²

V průběhu staletí se také různě měnil kalendář a určení počátku roku spolu s ním. Ustanovení nového gregoriánského kalendáře v roce 1582 nebylo rázem. Zatímco katolické země ho přijaly téměř ihned, protestanské země až přibližně o 200 let později a pravoslavné až o dalších 200 let na to. Jako hlavní zimní sváteční termíny lze stanovit 25. prosince, 1. ledna a 6. ledna. Každý z těchto termínů byl postupem času vymezený jako první den nového roku. Z toho důvodu se vánoční oslavy mísily s novoročními, což způsobilo například novoroční žehnání již na Boží hod vánoční.¹³

⁹ Nový zákon, Matouš, 1:12–1:25. *Bible: překlad 21. století*. Praha, Biblion, 2009. s. 1256.

¹⁰ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 16–17.

¹¹ Tamtéž, s. 15.

¹² Tamtéž, s. 15–17.

¹³ Tamtéž, s. 18–20.

1.3 Další svátky úzce související s Vánoce

Období předcházející Štědrému večeru se nazývá advent, německy *Advent*. Název tohoto svátku byl převzatý z latinského *adventus*, což znamená příchod. Na jednu stranu je to doba plná míru a klidu. Doba, kdy se lidé kají za uplynulý rok, pomáhají chudým, postí se a modlí. Na druhou stranu je to období zpěvu, maškarních průvodů a příprav na oslavy. Postavy v průvodech převážně hlídaly, jestli děti dodržují půst a chovají se dobře. Pokud by tomu tak nebylo, tak je čekaly rozmanité tresty.¹⁴ Advent je považován za začátek doby přípravy na narození Ježíše, již od synody v Leridě (524 n. l.). Adventní období trvá 22-28 dní před Vánoce a má vždy 4 neděle.¹⁵

Následující důležitý termín je svátek Tří králů, německy *Dreikönigsfest*, který připadá na 6. ledna. „Ježíš se narodil v judském Betlémě za dnů krále Heroda. Tehdy do Jeruzaléma přišli mudrcové z Východu. ‚Kde je ten narozený židovský král?‘ ptali se. ‚Spatřili jsme na Východě jeho hvězdu a přišli jsme se mu poklonit.‘,¹⁶ Dle Bible, symboličtí tři králové, pravděpodobně astrologové či kněží, následovali hvězdu, která je dovedla k právě narozenému Ježíšovi. Jemu se poklonili a obdarovali jej. Ačkoli král Herodes chtěl, aby mu k němu ukázali cestu, oni se vrátili do své vlasti po jiné cestě, aby se mu vyhnuli a už ho nepotkali.¹⁷

Nikde není explicitně napsáno, že jsou tři, to číslo se objevilo později, pravděpodobně odvozené z počtu jejich darů. Jejich jména známe pouze z umění. Poprvé se trojice jmen Caspar, Melchior a Balthasar objevila v 6. století, v bazilice v Ravenně. I v tomto případě nebylo jasné, kdy by se měl svátek slavit. Přispívá k tomu skutečnost, že v té době se oslavuje i Epifanie a svatba v Káně, které tento svátek v dnešní době překrývají. Epifanie je svátek Zjevení Páně, který uctívá Ježíšovo rozhodnutí nechat se pokřtít, přičemž vodě poskytnul moc odpouštět hříchy. Při křtu se lidem projevila přízeň Boha Ježíšovi, kdy se Duch svatý zjevil v podobě holubice. Při svatbě v Káně se udál první Ježíšův zázrak, tedy proměna vody ve víno. Zatímco Východ slaví příchod tří mudrců v den spolu s narozením

¹⁴ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 29–35.

¹⁵ KUNTZ, 2012, s. 15.

¹⁶ Nový zákon, Matouš, 2:1–2:2. *Bible: překlad 21. století*. Praha, Biblion, 2009, s. 1256.

¹⁷ Nový zákon, Matouš, 2:1–2:12. *Bible: překlad 21. století*. Praha, Biblion, 2009, s. 1256–1257.

Krista 25. prosince, Západ jejich příchod oslavuje spolu s Epifanií a zázrakem v Káně 6. ledna.¹⁸

Název Vánoce, německy *Weihnachten*, akcentuje výraz „noc(i)“, což připomíná pohanské dvanáctidenní, nebezpečné údobí spojené s cestováním mrtvých duší (německy *Raumnächte*).¹⁹ Dvanáct dní v názvu bylo symbolických, jimi vymezený čas se lišil. V některých zemích v předzvěsti příchodu Krista zněly zvony po dvanáct nocí před Vánocemi a v jiných zemích zněly během nich. Dvanáctidenní, německy *Zwölfen*, bylo církevní synodou deklarováno svátým. Jedná se o dvanáct dní mezi Štědrým dnem a Epifanií.²⁰

¹⁸ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 101.

¹⁹ Tamtéž, s. 25.

²⁰ Tamtéž, s. 41–43.

2 Zvyky, tradice a symboly

Jelikož nebyl přechod od pohanství ke křesťanství náhlý, nýbrž byl velmi pozvolný a postupný, u některých tradic nelze jasně určit, z jakého data či regionu pocházejí. Vánoční čas provází mnoho zvyků.

2.1 Spojení s mrtvými

Značná část zvyklostí se pojí s duchovním světem. Oslavy byly spojené s přechodem mrtvých do říše živých, zprvu mrtvých příbuzných a známých, později i s příchodem Krista či Panny Marie. Jednou z nejdéle dochovaných tradic je nechávat zbytky jídla o svaté noci ve svitu svícím na štedrovečerní tabuli. Lidé věřili, že se zemřelí vrací do světa živých, a mohou tak hodovat a radovat se s nimi.²¹ V severských kulturách jim přenechávali i své postele ve strachu, že když se jich nevzdají dobrovolně, tak je duchové uzmou silou. Jelikož lidé věřili, že v těchto časech jsou mrtví blíže světu živých, další důležitou tradicí byly ochranné rituály. Rituály se prováděly na ochranu proti škodlivým duchům i jiným zlým silám. Celé statky se vykuřovaly kadidlem či jinými bylinami, kropilo se svěcenou vodou, kreslily a vyráběly se kříže či se různě zvonilo a halasilo.²²

2.2 Zdobení interiéru, zeleň, vánoční strom

Pohané považovali přírodu za posvátnou, uctívali ji a často bohy či duchy spojovali s ní. Z toho důvodu je mnoho tradic spojených s přírodou. Během pohanské hostiny byla světnice vyzdobená, protože měla odrážet ráj. Proto bývaly silně osvětlené, zdobily se senem, jehličnatými větvičkami a jinými přírodními ozdobami. Již v této době se zdobil stromeček, který symbolizoval rajský strom plný úrody. Stromky se proto neřezaly a nepřenášely do domů, aby nedocházelo k velkému zásahu do přírody.²³ Církev se zpočátku snažila tohoto pohanského zvyku zbavit. Dokonce lze najít několik zákonů, například v 8. nebo v 11. století, které v období raného křesťanství zakazovaly zdobit domy stromy nebo jejich částmi. Nakonec si církev tento zvyk, který se dochoval podnes, osvojila a doplnila ho křesťanskými motivy. Přirozená podoba ozdobeného přibýtku je plná zeleně,

²¹ RŮŽIČKA, ŠINDLÁŘOVÁ, 2003, s. 113–115.

²² VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 48–50.

²³ RŮŽIČKA, ŠINDLÁŘOVÁ, 2003, s. 113–118.

jehličnanů, jmelí nebo cesmíny, ať už jako celého stromu nebo větviček. Součástí toho je i vánoční strom, který již v historii stál uprostřed dění, hrály se kolem něho hry, obřady a později se u něho i nacházely dárky. Historie vánočního stromku, jak jej známe dnes, je složitější. Dříve se stromky zdobily hlavně venku a dovnitř se nosily většinou větévky, které byly samotnou ozdobou a již se dál neozdobovaly a měly přinášet štěstí.²⁴

Tradice nošení a zdobení stromu uvnitř domu se pravděpodobně hojně rozšířila zprvu ve francouzském Alsasku a v Německu kolem 16. století.²⁵ Je doloženo, že se v roce 1539 ve Štrasburku a v roce 1554 ve Freiburgu hovořilo o nelegálním kácení májí. V roce 1605 je ve Štrasburku zmíněn „Dannenbaum in den Stubben“, jedle v místnosti.²⁶

Zdobení vánočního stromku se šířilo navzdory snahám tomu zabránit. Některá města zakazovala řezat stromy z lesů kvůli špatnému dopadu na přírodu. Z toho důvodu zavedena různá opatření a tresty za porušování zákazů. Šíření této tradice se snažila zabránit i katolická komunita, například v Trevíru byla brána jako tradice protestantů, protože ji tam přinesli z Pruska.²⁷

„Na vánoční strom se ještě ve 20. století pohlíželo jako na luxusní předmět, který si chudé rodiny nemohly dovolit.“²⁸ Lidé si nemohli dovolit každý svůj stromek, proto si ho většinou pořizovali a zdobili bohatší obyvatelé nebo společně třeba v rámci cechu, kostela či školy.²⁹

Ozdoby na stromě se také v průběhu let měnily. Dříve byly stromy zkrášleny ovocem, ořechy, sladkostmi, pečivem nebo drobnými ozdobami z mašlí či barevného papíru. Jedlé ozdoby byly odměnou, kterou si mohly děti sundat a sníst. Zprvu byla většina ozdob na vánočním stromečku domácí výroby. V 19. století se rozšířila průmyslová výroba ozdob, od té doby si lidé většinou dekorace kupovali. Ozdoby měly a mají různou podobu, na stromě jsme během let mohli vidět okrasy různých tvarů a z různých materiálů, například z kovu, ze skla, z plastu, z papíru, ze slámy, ze dřeva, z cínu, z vaty, z vosku či z kartonu. Tvary byly také velmi rozmanité, od postaviček andílka, sněhuláka nebo Jezulátka přes figurky

²⁴ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 242–243.

²⁵ Tamtéž, s. 244–245.

²⁶ KUNTZ, 2012, s. 26.

²⁷ Tamtéž, s. 245–248.

²⁸ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 248.

²⁹ Tamtéž, s. 244–245.

zvírátek po jiné tvary jako koule, rampouchy nebo například hvězdy. Hvězda symbolizuje světlo boží a umisťovala se nejen jako ozdoba doprostřed stromku, ale také na jeho vrchol, v některých domácnostech ji mohla nahrazovat kometa, dříve anděl nebo svíčka.³⁰ Tato tradice se zachovala dodnes.

Dnes je zvykem vánoční stromek zdobit před Štědrým dnem. V dnešní době má stromeček téměř každá domácnost v zemích, kde se křesťanské Vánoce slaví. Pokud si lidé nemohou dovolit živý strom nebo si nechtějí dávat práci s jeho přepravou či zdobením, běžnou alternativou je plastový stromek. Ozdoby se tradičně nechávají do svátku tří králů a 6. ledna se již lidé stromků zbavují.³¹

„Veřejný strom, střed vánoční oslavy venku na náměstí či na návsi k sobě váže – podobně jako jarní či hodová máje – lidi z jednoho místa.“³² Když nebyl vánoční strom dostupný všem, tak bylo zvykem mít nějaký společný. Poté, co si ho mohla dovolit už téměř každá rodina, objevil se znovu zvyk společného neboli veřejného stromku. Měl však jiný význam než dříve, mělo to symbolizovat propojení lidí o vánoční svátky.³³

2.3 Ježíšek v jesličkách

Spojení Vánoc s malým chudým Ježíškem v jeslích nebylo zpočátku tak silné jako dnes. Upevnění motivu Ježíška, německy *Christkind*, *Jesulein*, děťátka vloženého do jesliček napomohl František z Assisi.

Svatý František z Assisi, též svatý František Serafinský, byl mnich, zakladatel františkánů. Bylo o něm sepsáno mnoho svazků a životopisů, protože se proslavil svým asketickým kázáním a vedením života. Z Františkova hrobu se stalo důležité poutní místo. Silně věřil v Ježíše Krista a kázal především o chudobě, o tom, jak přišel na svět a neměl nic, o tom, že skrze chudobu, prostotu a pokoru lze dosáhnout štěstí.³⁴ František šel svým ovečkám příkladem, své tělo až týral, žil v úmorných podmínkách. Tento světec pořádal

³⁰ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010 s. 250–252.

³¹ Tamtéž, s. 99.

³² Tamtéž, s. 275.

³³ Tamtéž, s. 275.

³⁴ CARDINI, Franco. František z Assisi. Přeložil Vítězslav PAVLÍK. Praha, Vyšehrad, 1998, s. 11–25.

sbírky pro chudé i nemocné, dokonce se píše, že dokázal zázračně uzdravovat. Mnichu se dostávalo stále větší oblibě a jeho kázání se rychle šířilo.³⁵

2.4 Betlém

Betlém je místo, kde se narodil Ježíš Kristus. V Betlémě stojí Chrám narození Páně, německy Geburtskirche, jeden z nejstarších dochovaných křesťanských kostelů, postavený v roce 330 císařem Konstantinem nad místem narození Ježíše. Kostel byl ve středověku ozdoben cennými mozaikami a od roku 2012 je součástí UNESCO světového dědictví. Betlém leží vedle Jeruzaléma a patří do Palestinských autonomních území. Obě města jsou oddělena osmimetrovou zdí. Přestože se snaží omezit konflikty, stále existují napětí mezi křesťany a muslimy, kteří zde žijí. Betlém má přibližně 30 000 obyvatel, převážně farmářů, pastýřů a řemeslníků. Jsou zde dvě univerzity a během vánočního období sem přicházejí poutníci z celého světa. Ve 12. století zmínil benediktinský mnich Petrus Diakonus anonymního starověkého poutníka, který hovořil o svatých místech v okolí Betléma. Pastýři poblíž Betléma byli prvními lidmi, kteří se dozvěděli radostnou zprávu o narození Krista. Tito kočovní pastýři šířili zprávu jako požár ve všech směrech.³⁶ Výraz „betlém“ se ale začal používat i pro výtvarné zpodobnění této scény, čímž vznikla nová tradice. Výtvarné vyobrazení podněcuje představivost a křesťanský duch Vánoc, díky tomu pravděpodobně osloví mnohem více lidí. Tato skutečnost napomohla udržení této zvyklosti.

František uspořádal roku 1223 v Grecciu, krátce po schválení řehole papežem, o Štědrý den oslavu, ke které přispěla i řada místních obyvatel. Bylo to vyobrazení události narození Krista, které se stalo velmi populární.³⁷ Dnes bychom událost, kterou předvedl František z Assisi, nazvali živým betlémem, který je dnes běžný, ale František byl první, koho napadlo vypodobnit betlém a svatou rodinu pro prosté lidi. Také byl první, komu bylo papežem povoleno ztvárnit betlém na odlišném místě.³⁸ Jeho vyobrazení betléma se

³⁵ WILHELM, Bonaventura Josef. *Svatý František Serafinský, zakladatel tří řádů. Část I.* Praha, Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1926, s. 44–53.

³⁶ BEINHORN, Gaby. Kommet ihr Hirten. In: *SWR* [online]. [cit. 2023-07-07]. Dostupné z <https://www.swr.de/swr2/musik-klassik/kommet-ihr-hirten-swr2-weihnachtslieder-100.html>.

³⁷ WILHELM, Bonaventura Josef. *Svatý František Serafinský, zakladatel tří řádů. Část II.* Praha, Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1927, s. 1–10.

³⁸ WILHELM, 1927, s.12–14.

přiblížilo lidovému pohledu. Do betléma také přidal zvířata, bylo to pro prosté lidi více přijatelné.³⁹ Po ztvárněné scéně se konalo kázání a poté započala slavná zpívaná půlnoční mše. Živým vystihnutím malého Ježíška v jeslích započal tradici a symbol jesliček a jejich stavění spojil s Vánoce.⁴⁰ Říkal, že Ježíšek v jeslích je více než Ježíš na kříži. Hlásal, že důležitost jeho chudoby byla v tom, že byla dobrovolná, že z lásky k lidem dokázal vložit svůj život do jejich rukou.⁴¹

Nebylo to první vyobrazení betléma. Mezi počáteční vyobrazení můžeme počítat malby a kresby. Dále se betlém vyvíjel a vytvářely se trojrozměrné betlémy. Ty mohly mít různou podobu, ale ve všech musí být scéna narození Ježíška. Ve středu této scény je svatá rodina (Josef, Marie, Ježíšek) v chlévě spolu s dobyt看em, konkrétně oslem a volem, nad nimi bývá anděl. Kolem chléva jsou poutníci, tři králové, pastýři s ovce, hudebníci, další různé profese a zvířata, stromy či jiné neživé kulisy. Ve většině regionů je zvykem přidávat figurky tří králů až 6. ledna, tedy na svátek Tří králů. Později se dílo mohlo rozšiřovat, dnes známe velké, například dřevěné betlémy, které znázorňují i jiné scény ze života Ježíše Krista.⁴² Betlémy jsou v dnešní době velmi populární. V mnoha muzeích můžeme vidět krásně vyobrazené scény, ať už v podobě maleb nebo dřevěných soch. Nejoblíbenějším vyobrazením je pravděpodobně papírové, které můžeme vidět v mnoha rodinách, může být jednoduché nebo velmi komplexní s mnoha postavičkami.

2.5 Koledování

Koledování lze obecně definovat jako rituální obcházení domů spolu s různými tradicemi, které se už lišily dle kultury. Jednalo se o zpěv, masky, symbolické pomůcky, magické pověry a úkony – například rozhazování zrní. Kdybychom to chtěli více konkretizovat, tak by se definice měnila podle regionu. „Schrává tu roli také odlišné pojetí slova koleda, ve východoevropských zemích vymezené lidovou kulturou a obdobím Vánoc (...) Naproti tomu ve střední Evropě se pojem koleda nefixoval v kalendáři (...).“⁴³ Zatímco na východě se jednalo o vánoční pojem, ve střední Evropě je tento pojem univerzálnější. Ve středověku

³⁹ CARDINI, 1998, s. 185–186.

⁴⁰ WILHELM, 1927, s.12–15.

⁴¹ CARDINI, 1998, s. 185–186.

⁴² VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 309.

⁴³ Tamtéž, s. 126.

se objevily i jiné interpretace koledy, co se významu týče, v jedné koncepci je koleda vnímaná „(...) jako přání a výměna darů, a koleda jako prosba o výpomoc, výdělek, almužna [sic!]“.⁴⁴

Koledování má kořeny v předkřesťanských dobách, kdy byly koledy činem požehnání, přáním všeho dobrého. Koledníci přáli všem lidem, nehledě na postavení. Pronášené a zpívané koledy měly specifickou podobu podle adresáta, jinou obdržel statkář, jeho žena, jejich děti či vdova nebo novomanželé. Koledy byly také mířené na profesi, jiné přání obdržel kněz a jiné rybář. Při příchodu křesťanství se zachovala většina znaků, některé koledy obdržely křesťanskou podobu. Stále však vznikaly koledy nezávisle na církvi a bez náboženských motivů. Vánoční koledování většinou probíhalo bez masek. Bylo obvyklé, že se obcházely domy za účelem sbírky pro parochii, především na svíčky. Na koledu chodili žáci a učitelé, kterým pomáhala na obživu. Tradičně obřad koledy končil výměnou darů nebo výměnou přání za dar.⁴⁵

V Německu mluvíme o zvyku zvaném *Ansingen*. Toto slovo bylo od 14. století spojováno s písněmi zpívanými na svatbách či na Nový rok. Už zde plnily svoji funkci, kdy přály idylický život. Asi o 250 let později písně dostávaly nový tvar a staly se koledami zpívanými o Vánocích a na Tři krále pod názvem *Ansingelied*. Také německá tradice *Klöpfnächte* má společný základ v koledování, kdy se zpívá a zvěstuje příchod Krista.⁴⁶

2.6 Oheň, vánoční poleno

Z ohně se snažili lidé věštit, měl ale i jinou úlohu. Zaháněl tmu a spolu s ní i špatné věci. Svíce poskytovaly světlo, teplo a bezpečí. Světlo symbolizuje život a pájí se s bytím osob v domácnosti. Relativně novým obyčejem je osvětlování hrobů zemřelých, tento zvyk se rozšířil po 1. světové válce především v zemích střední Evropy, z nutnosti vzdát čest těm, kteří zemřeli předčasně.⁴⁷ Tradice ohně a světla je také spojena s adventní tradicí věnců, viz následující kapitola.

⁴⁴ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 126–134.

⁴⁵ Tamtéž, s. 123–132.

⁴⁶ Tamtéž, s. 139–140.

⁴⁷ Tamtéž, s. 52–54.

2.7 Adventní tradice

Na adventní průvody navázal svátek, během něhož chodí svatý Mikuláš. Mikuláš, který hodné děti obdarovává, vyráží na obchůzky spolu se zástupcem pekla, většinou s čertem, který zlobivé děti naopak trestá, v Německu chodí *heilige Nikolaus* v doprovodu s postavou *Knecht Ruprecht*. Tyto dny také doprovázela tradice koření v *Klöpfelnächte*, v tzv. nocích klepání, během kterých svobodní mládenci klepají na příbytky, zvoní, vybírají peníze, zpívají a zvěstují příchod Ježíše Krista. Tento zvyk může mít jediné spojení se svatou rodinou, a to jejich hledání příbytku na přespání při cestě do Betléma. Jelikož Josefovi s Marií nikdo nocleh neposkytl, uložila Marie Ježíška do jeslí. Symbol odmítnutého pohostinství a lidské solidarity našel velký ohlas v kultuře.⁴⁸

K předvánočnímu údobí dnes neodmyslitelně náleží adventní věnec. Adventní světlo v této roční době s krátkými dny symbolizovalo touhu po světle, protože bez světla nemůžeme žít ani orientovat se ve světě. Pro mnoho lidí byla tato doba obdobím melancholie, toužili po jaře a po slunci.⁴⁹

Tradice adventního věnce je relativně mladá. Tento obyčej pochází z první poloviny 19. století z německého výchovného ústavu pro opuštěné děti. Poprvé byl vytvořen v roce 1839 evagelicko-luterským farářem Johannem Hinrichem Wichernem v Hamburku.⁵⁰ Byl to způsob, jak děti odměnit a motivovat k správnému chování. Kruh z prken byl umístěn u stropu a na něj bylo položeno 23 svíček, které se postupně zapalovaly, jak se blížil den narození Krista. Zprvu se zapalovalo 23 svíček, později se počet zmenšil na 4 a rozšířil se postupně po ostatních evropských zemích. Obliba se zvýšila především ve 20. století.⁵¹ Kolo mělo 19 malých červených svíček pro všední dny a 4 velké svíčky pro neděle.⁵² Dnes z adventního věnce zbyly pouze 4. svíčky, které značí adventní neděle.

Pro adventní období jsou také typické adventní písně, o nich se zmiňuji později, v kapitole Vánoční hudba.

⁴⁸ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 35–39.

⁴⁹ KUNTZ, 2012, s. 17-18.

⁵⁰ Tamtéž, s. 18.

⁵¹ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 42.

⁵² KUNTZ, 2012, s. 18.

3 Vánoční písně

Vánoční písně jsou písně, které se tradičně zpívají během Vánoc.⁵³

Hudba je důležitou součástí vánočních svátků. Vánoční hudba se nevztahuje k jednomu specifickému hudebnímu žánru, ale spíše k slavnosti, která byla hudebně interpretována mnoha způsoby. Vánoční hudba může zahrnovat širokou škálu hudebních forem, které se zpívají během vánočního období, a to jak v liturgickém kontextu, tak v rámci rodinných a společenských setkání. Hudba může být náboženská i světská, často vyjadřuje radost, naději a poselství míru. Texty vánočních písní jsou velmi různorodé, motivy se liší v závislosti na tom, zda vyjadřují biblickou scénu jako pastýřskou scénu u jesliček, mateřské city Panny Marie nebo zimní radovánky, jako jsou saně na sněhu.⁵⁴

Vánoční hudba hraje klíčovou roli při utváření specifické vánoční atmosféry, která kombinuje rodinnou soudržnost, nostalgii a národní identitu. Brauerová poukazuje na to, že zpěv vánočních písní funguje jako emocionální katalyzátor, který umožňuje znovuprožívání vzpomínek a emocí. Vánoční písně se tak staly klíčovým prvkem německé vánoční kultury, což se projevuje i dnes v různých formách veřejného a soukromého zpěvu.⁵⁵

Vánoční hudba má v mnoha kulturách zvláštní místo ve vánočních tradicích, vyvolávají radost, nostalgii a pocit společného oslavování. Zakotvené ve staletích starých tradic mají tyto hudební skladby bohatou historii, zejména v Evropě. Hudba byla zároveň účinnou metodou, jak uchovat různé zvyky. Starší písně nám také dokreslují tradice a probíhání oslav.⁵⁶

Mezi vánoční hudbu patří více žánrů, například gregoriánské chorály, oratoria, skladby pro chóry a orchestry, vánoční hry, ukolébavky, pastorály, a vánoční písně.

Podle Večerkové, Frolcové⁵⁷ mají vánoční písně v německém jazykovém prostoru svůj původ v lidové tradici zvané Ansing. Ve specificky katolickém prostředí jsou tyto vánoční

⁵³ Duden. *Německý výkladový slovník s českými ekvivalenty*. Praha: Mladá fronta, 1993.

⁵⁴ LOOS, Helmut. *Weihnachten in der Musik: Grundzüge der Geschichte weihnachtlicher Musik*. Gudrun Schröder Verlag, 1992, s. 2–4.

⁵⁵ SCHEER, Monique a Pamela E. KLASSEN. Immer wieder „Stille Nacht“. *Der Unterschied, den Weihnachten macht: Differenz und Zugehörigkeit in multikulturellen Gesselschaften*. Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V., 2019. s. 81–89.

⁵⁶ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 17–18.

⁵⁷ Tamtéž, 2010, s. 433.

písně nazývány Weihnachtslieder a jsou zvláštním druhem duchovních písní. Existují celé cykly písní spojených s lidovou zbožností, které se věnují hledání místa pro nocleh nebo písním určeným ke kolébání děťátka.

Je třeba zmínit, že existují adventní písně, písně ke svátku, který je Vánocím velmi blízký. Pravděpodobně nejstarší adventní píseň je mariánská píseň, kterou napsal dominikánský mnich ve Štrasburku: „Es kommt ein Schiff, geladen bis an den höchsten Bord, trägt Gottes Sohn von Gnaden, des Vaters ewigs Wort.“ Tématem této písně je příchod Krista. Od profesora morální teologie Friedricha Spee von Langenfeld (1591-1635) pochází píseň: „O Heiland rei die Himmel auf, herab, herab vom Himmel lauf.“ Píseň byla napsaná jako v boji proti úpadkům křesťansko-etických hodnot.⁵⁸ Adventní písně úzce souviseli a stále souvisejí s písněmi vánočními. Liší se svým obsahem a účelem. Adventní písně jsou zaměřené na očekávání a přípravu na příchod Mesiáše, Ježíše Krista. Obsahují témata naděje, čekání, pokání, mají pokorný charakter a slouží k duchovní přípravě věřících na Vánoce. Vánoční písně oslavují narození Krista a radost z této události. Podporují radostnou a slavnostní atmosféru během Vánoc, mají veselejší tón.

V Německu se brzy vyvinuly vlastní tradice vánoční hudby. Vývoj těchto písní je diskutován v kontextu vlivů z jiných evropských zemí, zejména Itálie a Francie, odkud se vánoční slavnosti šířily po křesťanském západě.⁵⁹ Vánoční písně byly ovlivněny velikonoční liturgií. Velikonoce oslavují Kristovo zmrtnýchvstání a přemožení smrti, což je často symbolizováno světlem. Tato symbolika světla byla přenesena i do vánoční liturgie, kde je Kristus vnímán jako „světlo světa“.⁶⁰ Je zajímavé, jak dobře se tento zvyk uchoval. Můžeme říci, že během liturgického roku neexistuje jiný svátek či příležitost, která by měla tak setrvačnou hudební tradici.

Nedílnou součástí Vánoc, především těch českých Vánoc, jsou koledy, které již byly zmíněné dříve. Zatímco vánoční píseň je širší pojem, který zahrnuje všechny písně zpívané během vánočního období, koleda je specifický typ vánoční písně, která je tradičně spojena s lidovými zvyky a obyčejí. Vánoční koledy mají původ ve zvyku koledování, kdy koledníci

⁵⁸ KUNTZ, 2012, s. 15-17.

⁵⁹ LOOS, 1992, s. 7.

⁶⁰ ARMSTRONG, Neil R. *The Intimacy of Christmas: Festive Celebration in England c. 1750-1914*. Disertační práce (PhD). University of York, Department of History, 2004, s. 45–46.

chodili od domu k domu, zpívali písně a přinášeli lidem radostnou zprávu o narození Ježíše Krista. Je třeba také říci, že termín koleda má širší význam než vánoční koleda. O koledách můžeme mluvit i během Velikonoc, kdy se zvyk koledování v Česku uchoval lépe než na Vánoce.

3.1 Vznik a vývoj vánočních písní

Tradice zpěvu písní během Vánoc sahá až do starověku. Pohanské oslavy zimního slunovratu často zahrnovaly zpěv jako způsob přivítání návratu světla a tepla. Během středověku se o Vánocích zpívalo během pohanských oslav v obecném jazyce a v kostelech se zpívalo jen latinsky. Tyto písně byly často předváděny během oslav a průvodů, slavících narození Ježíše Krista. Vánoční hudba, obsahující křesťanské myšlenky, v Evropě vznikala a zprvu se zpívala pouze v kostelech či klášterech, nikoli v rodině. Jako vánoční písně byly od raně křesťanské doby používány pouze církevní hymny a responsoria v liturgii v latinském jazyce. To jsou také první psané důkazy o existenci vánočních písní. Můžeme si je přečíst v dochovaných kancionálech. Jedna z nejstarších známých sbírek písní je kniha „Carmina Burana“ z 13. století.⁶¹ Nejstarší německy psaná vánoční píseň pochází ze 13./14. století a byla zaznamenána v evangeliích Otty III. v Cáchách.⁶²

O nekřesťanských písních zpívaných během Vánoc nemáme tolik informací jako o těch křesťanských. Lze doložit, že se během Vánoc zpívalo již ve středověku, při vícero příležitostech, lidé zpívali lidové písně při občůzkách či oslavách. Lidové vánoční písně tu však byly mnohem déle a nelze jednoznačně určit, kdy vzniknuly, většina z nich pravděpodobně různě měnila podobu, a nakonec se ztratila. Především kvůli tomu, že byly předávány ústně. Pro určení přibližného stáří starších lidových písní si napomáháme symboly a náměty, které se v textech objevují, můžeme se třeba odrazit od toho, jestli zmiňují pastýře u jeslí nebo různé historické události. Za písněmi stojí mnoho skladatelů, spisovatelů, také neznámí duchovní, koledníci a jiní.⁶³

⁶¹ WEBER-KELLERMANN, Ingeborg a Hilger SCHALLEHN. *Das Buch der Weihnachtslieder: 151 deutsche Advents- und Weihnachtslieder, Kulturgeschichte, Noten, Texte, Bilder*. Co.-Prod. mit Atlantis Musikbuch-Verlag, 2010, s. 182.

⁶² LOOS, 1992, s. 36.

⁶³ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 374–375.

V pozdním středověku ovlivnil vývoj vánoční duchovní hudby příchod nově vznikajících řádů. Například dříve zmíněný František z Assisi založil řád františkánů a do Vánoc přidal symbol jesliček, který se díky nim rozšířil. František z Assisi měl také v oblibě vánoční hry, dramatisaci biblické události, které se díky němu staly více populární. Zásluhou ženských řádů vznikaly písně s námětem uspávání Ježíška a ukolébavky. V germánské oblasti byly staré pohanské zvyky tak pevně zakořeněny, že křesťanské Vánoce byly zpočátku zastíněny. Přesto se církvi podařilo od 14. století upevnit dvojitý charakter Vánoc, který zahrnoval jak liturgické, tak lidové prvky.⁶⁴ Církvi se nepodařilo z Vánoc zcela vyjmout pohanské zvyky, dodnes si i díky tomu dodržují vánoční písně lidovost. Ve středověku vánoční písně byly převážně v latině, alespoň ty, které jsou dochované. Nejstarší německy psaná vánoční píseň pochází ze 13./14. století a byla zaznamenána v evangeliích Otty III. v Cáchách.⁶⁵

Reformace v 16. století sehrála významnou roli ve vývoji vánoční hudby, zejména v Německu. Reformátoři se snažili Vánoce a s nimi i vánoční písně očistit od všeho, co bylo v rozporu s protestantismem. Odmítali některé středověké duchovní hry a lidové obyčeje, které považovali za nevhodné pro protestantskou liturgii. Cílem reformátorů bylo zjednodušit liturgii a odstranit prvky, které mohly odvádět pozornost od podstaty náboženské víry. Soustředili se hlavně na biblické události, které mají přímý základ v Písmu.⁶⁶ Martin Luther, významná postava reformace, složil hymny, které zahrnovaly obecný jazyk a soustředily se na příběh narození Ježíše Krista. Lutherův vliv vedl k rozšířenému přijetí duchovních písní v luterských kostelech a domovech. Jejich velké popularitě napomohlo zapojení mateřského jazyka vedle latiny. Luther přeložil a adaptoval mnoho latinských hymnů do němčiny, například „Vom Himmel hoh, da komm ich her“. V protestantských oblastech umožnilo použití lidového jazyka v církevních službách aktivní zapojení věřících při zpěvu v jejich mateřštině, což posilovalo pocit komunity a náboženského projevu. To umožnilo lidem podílet se na písních, rozumět jim lépe a také je snadněji rozšiřovat mezi sebou, a hlavně z bohoslužeb k rodinnému stolu, což

⁶⁴ LOOS, 1992, s. 19.

⁶⁵ Tamtéž, s. 36.

⁶⁶ Tamtéž, s. 37–38.

vedlo k větší radosti mezi lidmi a uchování některých tradic, které se díky písním lépe pamatovaly.⁶⁷

V historickém kontextu je nutné zmínit také fenomén venkovských lidových vánočních her, které ovlivnily vývoj vánočních písní. Dějištěm těchto her nebyly domy, ale spíše ulice vesnic, po kterých chodily skupiny místních zpěváků od domu k domu.⁶⁸ V době Vánoc se tak částečně smazávaly třídní rozdíly a bylo poukazováno na to, že před Bohem jsou si všichni rovni. Mezi první autory vánočního příběhu patří František z Assisi. Nejvíce populární v Německu byly během 17. a 18. století, kdy reformátoři kladli důraz na přístupnost Písma a textů duchovní hudby pro běžné věřící. Vánoční příběhy zhudebňovaly biblické texty, přispěly k rozšíření příběhů o narození Krista mezi širokou veřejnost. Tato zhudebněná vyprávění se stala základem mnoha lidových vánočních písní, které šířily biblické události a duchovní poselství jednodušším způsobem. Tímto se podařilo přiblížit náboženský obsah i těm, kteří nebyli pravidelnými návštěvníky kostela.⁶⁹

V Německu byl patrný rozdíl mezi katolickými a protestantskými vánočními oslavami. Katolický obřad měl pevnou formu danou Tridentským koncilem, zahrnoval duchovní pastorální hudbu a pastýřské mše. Naproti tomu protestantské oblasti měly odlišný přístup k vánoční hudbě, měly více volnosti a umožňovaly větší hudební rozvoj během bohoslužeb.⁷⁰

V 17. a 18. století ovlivnilo vánoční písně několik proudů a událostí. Během baroka byl populární námět pastýřů. Během osvícenství byly duchovní vánoční písně velmi populární a také zažily velký vývoj. Většina ze starších a tzv. tradičních vánočních písní je právě z tohoto období. Jedna ze zajímavostí byl tzv. „Trompeten- und Paukenverbot“, zákaz používání trubek a tympanů během náboženských obřadů, který vydal papež Benedikt XIV. Trubky a tympany v katolických kostelích byly považovány za operní a divadelní prvky. V 18. století existovalo obecné odsouzení operních a světských hudebních prvků v církevní hudbě. Zpěv a hudba v kostele měly být směřovány k uctívání Boha a náboženské

⁶⁷ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 378–385.

⁶⁸ WEBER-KELLERMANN, Ingeborg a Hilger SCHALLEHN. *Das Buch der Weihnachtslieder: 151 deutsche Advents- und Weihnachtslieder, Kulturgeschichte, Noten, Texte, Bilder*. Co.-Prod. mit Atlantis Musikbuch-Verlag, 2010, s. 182.

⁶⁹ LOOS, 1992, s. 58–66.

⁷⁰ Tamtéž, s. 82–85.

zbožnosti, zatímco trubky a bubny byly spojovány s dramatickými vystoupeními a světskou hudbou. Někteří kritici vnímali používání trubek a bicích nástrojů v církevní hudbě jako příliš honosné a přeplácené. Papež Benedikt XIV. chtěl tímto zákazem zdůraznit náboženský a liturgický charakter hudby v církevních obřadech a omezit světské prvky, které mohly ovlivňovat atmosféru bohoslužeb. Tento zákaz se dodržoval různě v různých katolických oblastech. Přesto některá místa, jako Praha a Drážďany, stále používala tyto nástroje v slavnostních a reprezentativních dílech, zatímco jiná, například Vídeň, na začátku dodržovala zákaz, ale později opět zavedla vystoupení těchto hudebních nástrojů. Neudržel se moc dlouho a světské prvky hudby v církevním prostředí potlačit nedokázal. Oratoria a veřejné koncerty se stávaly stále populárnějšími. Oratoria již nebyla omezena na církevní prostředí a hrála se veřejně, přispívala k vzestupu sekulární hudební kultury a veřejných koncertů. Vzniklo i několik zpěvníků, jako je *Gesangbuch Maria Theresias*, vydaný v roce 1776, který poskytl soubor náboženských písní pro použití v katolické liturgii. Obsahoval jak texty, tak melodie pro společný zpěv, umožňující aktivní účast věřících. Ignaz Franz a Michael Haydn sehráli významnou roli při adaptaci a kompozici hudby pro společný zpěv. Přepisovali existující melodie, upravovali tóninu a měnili skladby, aby byly vhodnější pro společný zpěv. Přes snahu zahrnout lidovou hudbu do církevních obřadů byly některé melodie příliš vysoké pro společný zpěv, umělci proto byli vyzýváni k adaptaci písní. K provedení složitějších skladeb byly často zapotřebí vyškolené sbory nebo pěvecké spolky. Rostla účast věřících a veřejná vystoupení. Jak protestantské, tak katolické oblasti se snažily začlenit lidovou hudbu do svých bohoslužeb, což vedlo ke vzniku různých kancionálů a adaptací, aby se usnadnil společný zpěv během vánočního období.⁷¹

Až teprve na přelomu 18. a 19. století se oslava Vánoc postupně stala rodinnou slavností. Protestantští duchovní se snažili nahradit staré formy současnými, což vedlo k proměně Vánoc z ryze církevního svátku na obecný náboženský svátek, který se slavil nejen v kostele, ale i v domácnostech. Proces sekularizace vánoční hudby zahrnoval její přenos do světských prostor, což vedlo k vytvoření vánočních klavírních písní. Klavírní píseň je hudební skladba,

⁷¹ HOCHSTEIN, Wolfgang. Katholische Kirchenmusik Zur Zeit Der Aufklärung. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition,“. Hollitzer Verlag, 2020, sv. 8, s. 25–43. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1cdx6sm.6>.

kteřá je napsána pro hlas (zpěv) s doprovodem klavíru.⁷² Prohlubovala se intimita rodiny, vánoční stromeček a odměňování dětí dárky se staly společně s hudbou základním prvkem vánočních oslav v rodinném kruhu. Církevní chorály vystřídaly písně zpívané v domácnostech, které oslavovaly vánoční svátky jako šťastný čas, kdy se rozdávají dárky. Nebyly již striktně religiózní, vznikala celá řada vánočních písní „pro domácí použití“. Řada písní z této doby se v Německu zpívá dodnes, tak je to i se známými písněmi „O Tannenbaum“ a „Stille Nacht“.⁷³ V německých rodínách, ve kterých se provozovala tzv. *Hausmusik*, byla obzvlášť během vánočních měsíců slyšet hudba, především adventní a vánoční písně. Když se začalo hrát, probíhaly neformální rodinné koncerty, kdy někdo hrál na hudební nástroj, někdo zpíval, často se přidali sousedé či přátelé, čímž vznikaly takové malé chóry.⁷⁴

Na počátku 19. století estetika chrámové hudby přijala více historizující přístup. Tento trend se projevoval obnovením starších hudebních stylů a technik, používáním historických nástrojů a výběrem repertoáru, který zahrnoval starší skladby. Tento historizující přístup byl podporován zvláštní úctou k lidové hudbě, propagovanou Johannem Gottfriedem Herderem. Herderovo uznání lidové hudby povzbudily lidi k tomu, že začali více oceňovat a obnovovat tradiční písně a zvyky, které byly považovány za součást kulturního dědictví. Přitom nebylo zpočátku důležité rozlišovat mezi tím, co bylo skutečně původní lidovou hudbou a co bylo „v lidovém tónu“. V 19. století vznikaly nové vánoční písně, které reflektovaly změny v pojetí Vánoc jako rodinného a dětského svátku a nezmiňuje narození Spasitele, příkladem je píseň *Das Weihnachtsfest* od Friedricha Heinricha Himmela.⁷⁵ Proces sekularizace vánoční hudby pokračuje změnou motivu z ryze náboženského na světský, ať už částečně, nebo plně. Vánoce v 19. století se staly symbolem buržoazní rodinné slavnosti. Nové vánoční tradice, jako je zdobení vánočního stromku a darování dárků, reflektovaly měnící se společenské hodnoty.

Vánoční hudba má hluboké historické kořeny v Evropě, a zejména Německo významně přispělo k jejímu rozvoji. Od starověkých pohanských oslav přes vliv Martina Luthera

⁷² LOOS, 1992, s. 133–134.

⁷³ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, s. 199–210.

⁷⁴ KUNTZ, 2012, s. 12.

⁷⁵ LOOS, 1992, s. 162.

a regionální varianty písní až po jejich globální popularitu dnes, vánoční písně oslovují publikum po celém světě a spojují minulost s přítomností.

3.2 Dělení vánočních písní

Vánoční písně měly a mají různé formy i obsahy, můžeme se setkat s latinskými chvalozpěvy, ale i s mnoha písněmi v mateřském jazyce, písně byly oslavné, duchovní i světské. Ty nejstarší písně zpívané během bohoslužeb nazýváme kyriamina či leisy, odvozené od ‚Kyrie eleison‘, česky ‚Pane, smiluj se‘, jež se často objevoval a opakoval v refrénech těchto písní. Mezi ně řadíme i ty, které mají adventní motiv, například k nim můžeme zařadit českou koledu *Spadla rosa studená, Kriste eleison!*, která je hudebně blízká německé *Maria durch ein Dornwald ging, Kyrieleison*. Obě se dochovaly v živém repertoáru, ale jejich autor je neznámý, ani neznáme dobu vzniku, o německé verzi víme, že se prvně objevila v několika sbírkách lidových písní v polovině 19. století. Předpokládá se však, že vznikla již o staletí dříve. Duchovní a lidové písně se navzájem ovlivňovaly, můžeme to poznat z promíchávání námětů a melodií. Nejstarší takovou dochovanou písní, kde se lidová píseň spojila s duchovní, je slovinská píseň *Ta zvezda ta je vö zišla*, která vznikla v 15. století.⁷⁶

Vánoční písně lze klasifikovat podle různých hledisek. Jedno z možných hledisek je podle doby vzniku. Existují staré středověké písně, tradiční německé vánoční písně ze 17. a 18. století nebo moderní písně, které byly složeny v nedávné době. Mohou také pocházet z různých regionů. Například existují písně z Bavorska, Tyrolska, Porýní, Durynska atd. Každý region může mít své specifické melodie, texty, témata a tradice. Například východní křesťané měli trochu odlišné náměty od západních. Rozdíly můžeme vidět i v nějakých krajových zvláštnostech, například z Toskánska pocházejí písně o Befaně, které nejsou rozšířené jinde po Evropě.⁷⁷ Vánoční písně mohou být různorodé i v hudebním stylu. Existují tradiční lidové melodie, které se předávají ústně z generace na generaci. Některé písně mají vážnější a tradiční harmonie, zatímco jiné mohou mít modernější aranže nebo hudební prvky. Některé německé písně jsou velmi populární a rozšířené, zatímco jiné jsou méně známé a příležitostně se zpívají v určitých

⁷⁶ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 374–376.

⁷⁷ Tamtéž, s. 385.

regionech. Existují písně, které jsou známé a zpívají se po celém Německu, jako například „Stille Nacht“.

Nejčastější je rozdělení podle tématu. Německé písně mohou mít různá témata a zaměření. Je zajímavé, že různě zdroje uvádějí různé skupiny.

Jeden ze zdrojů⁷⁸ uvádí rozdělení následovně: Světské a blahopřejné písně (o novoročních blahopřáních), Blahopřejné s křesťanskou zvěstí, Vánoční (podstatou jsou evangelia), Zvěstování Panně Marii, Narození (Ježíše Krista, spasitele), Hledání noclehu (Josefa s Marií v Betlémě), Tříkrálové, O Herodovi a útěku do Egypta, Pastýřské, Jesličkové (ukolébavky, či chtějí vychovávat děti a hříšníky), Štěpánské, Hromniční, Jordán a křest Páně, Vykoupení, Narození Panny Marie.

Jiný zdroj⁷⁹ uvádí rozdělení do sedmi skupin: staro-církevní vánoční zpěvy, písně s biblickým obsahem, pastýřské písně a písně o zvycích, lidové vánoční písně (většinou 19. století), liberální nebo komerční vánoční písně, nové církevní písně.

Jiná možnost dělení je na dvě základní tematické skupiny: početnější skupinu náboženských koled a koledy světské. Dělení v tomto zdroji se zaměřuje na české vánoční písně, proto náměty mohou být trochu odlišné od těch německých. Vánoční koledy náboženské se dělí podle biblických událostí a námětů, které se v písních objevují. Máme tedy: Cestu pastýřů do Betléma, Cestu ostatních vesničanů nebo měšťanů do Betléma, Cestu tří králů do Betléma, Chvalozpěv na narozeného Ježíška, Uspávání Ježíška, Zvěstování jako úvod k žádosti o dar, Ježíšek loví ryby a Nocleh Panny Marie. Mezi koledy světské patří: Prosba o dar, Předvánoční nákup a nepodařené pečení koláčů, Potrestaná lakomá kuchařka, Personifikování živočichové, Škádlivé namlouvání a Novoroční přání hospodářově rodině s motivem stromu.⁸⁰

Uvedla jsem 3 různé zdroje, každý zdroj klasifikuje vánoční písně, případně vánoční koledy jinak. Rozdělení, které pokrývá všechny vánoční písně, je rozdělení podle Loose (druhé). V tomto rozdělení jsou zahrnuty i písně liberální nebo komerční, které v druhých dvou

⁷⁸ VEČERKOVÁ, FROLCOVÁ, 2010, s. 385–402.

⁷⁹ LOOS, 1992, s. 40.

⁸⁰ POPELOVÁ, Hana. Tematika vánočních koled z Čech. *Český Lid*, 1992, sv. 79, č. 3, s. 229–40. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/42639339>.

rozděleních chybí. Na druhou stranu jsou rozdělení podle Večerkové a Frolcové a Popelové podrobnější, kde rozepisují biblické události, které Loos zahrnul obecně. První zdroj uvádí pouze náboženské vánoční písně a nezahrnuje písně světské nebo lidového původu, pokud nemají biblický motiv. Také se stává, že píseň obsahuje motivy z více skupin, tudíž ji nelze snadno zařadit jen do jedné. Klasifikace německých vánočních písní je komplexní a závisí na mnoha faktorech. Tyto různé klasifikace nám pomáhají lépe porozumět rozmanitosti německých písní a jejich místu v tradiční i současné vánoční hudbě.

4 Interpretace vybraných vánočních písní

Vánoční písně, s bohatým dědictvím, evokují duch svátečního období a nesou významnou kulturní a náboženskou hodnotu. Vycházejí z různých tradic a často se předávají ústně z generace na generaci, stávající se nedílnou součástí vánočních oslav po celém světě. V této kapitole si přiblížíme vybrané písně. Literární analýza vánočních písní odhaluje básnické a metaforické prvky, které jsou zakotveny v jejich verších. Texty často využívají živých obrazů a symboliky k vyjádření náboženských příběhů a duchovních témat. Písně používají různé literární prostředky, jako jsou rým, rytmus, opakování a aliterace, čímž zvyšují svou estetickou přitažlivost a zapamatovatelnost. Skrze svůj umělecký výraz písně evokují emoce radosti, úcty a naděje, podporují pocit jednoty a oslavu ve společenství během vánočního období.

4.1 Als Jesus Christ geboren ward

„Als Jesus Christ geboren ward“ vznikla v 16. století a pomocí jednoduchých dialogů a textů popisuje událost, podle které ji lze zařadit mezi písně náboženské, s biblickým obsahem, útekem do Egypta. Píseň se stala známou po celé Evropě. Vánoční příběh je podán lidovou, srozumitelnou formou. Autor zůstává neznámý.⁸¹ Píseň se skládá z deseti slok po devíti verších. Rýmuje se většinou podle formátu AABBCCEDED, ale nedodržuje ho vždy. Jde o vyprávění o útěku Josefa, Marie a nově narozeného Ježíše do Egypta. Popisuje jejich putování a zastavení u hospodářů. Hospodyně zve v nevládném počasí svatou rodinu ke kamnům, aby se ohřáli a Marie mohla uvařit pokrm svému dítěti. Poučení na konci zdůrazňuje, že chudí nakonec naleznou bohatství a naopak. Spojení s Vánoci je pomocí biblického příběhu po narození Ježíše. Okrajově také připomíná tradici koledování a obcházení, kde by k sobě měli být lidé nejen o Vánocích milí a měli by si pomáhat, i když dotyčného neznají. Píseň zní jako vyprávěný příběh, autor zde i několikrát používá přímou řeč („Eselein, du sollt stille stehen, Maria will zur Ruhe gehen, sie ist so müde“). Z básnických figur se objevuje metafora, kde se lyrický subjekt obrací na Boha s žádostí o komfort, ochranu (Nimm uns in deine Arme), personifikace (Da neigte sich der Dattelbaum), opakování slov (Jungfrau, liebe Jungfrau mein). Píseň vznikla v 16. století,

⁸¹ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, s. 198.

nebyla však ještě ovlivněna reformací do takové míry. Strukturou i motivem je typickou náboženskou vánoční písní, která byla zpívána v kostele. Byla však v německém jazyce, což napomohlo věřícím více rozumět textu i poselství vyprávěného příběhu.

4.2 Vom Himmel hoch, o Englein kommt

„Vom Himmel hoch, o Englein kommt“ je německá vánoční píseň. Autor zůstává neznámý, ale tato píseň získala značnou popularitu a je často zpívána během vánočního období v německy mluvících zemích. O jejím původu víme, že byla poprvé publikována v roce 1622 v katolické sbírce písní, v době, kdy náboženská hudba sehrávala klíčovou roli v bohoslužbách a veřejných oslavách. Pravděpodobně byla složena dříve, možná již koncem 16. století. Ačkoli je autor této písně neznámý, je často spojována s Martinem Lutherem, který napsal píseň se stejným názvem. Lutherovy zpěvníky a jeho snahy o podporu společného zpěvu věřících měly velký vliv na rozšíření a popularitu dané písně. Lutherovo reformační hnutí mělo hluboký vliv na německou chorálovou tradici a tato hymna je toho důkazem.⁸²

Během mše, když se zpívala tato ukolébavka, stávala kolébka nejen na oltáři, ale často rodiče nosili dětem malé kolébky se zvonečkem přímo do kostela. Houпали pak děti při refrénu (eia, eia...) a zvonili přitom zvonečky. Interakce a dialogy mezi farářem a věřícími byly vždy velmi důležité. Díky refrénu se jí také často říkalo „Susani“.⁸³

Píseň je jednoduchá a snadno zapamatovatelná nejen díky textu, ale i melodii, pravidelným rýmem a metrem. Píseň se skládá z osmi slok, každá sloka obsahuje pět veršů, kde tři z nich se opakují všude a dva se obměňují. Verše, které se mění, tedy první a třetí verš, se rýmují. Píseň lze zařadit do vánočních písní náboženských, s biblickým obsahem, Chvalozpěvů na narozeného Ježíška, Zvěstování jako úvod k žádosti o dar (v tomto případě žádaný dar představuje přání a zpěv), případně do písní o Narození Ježíše Krista.

Tato vánoční píseň se zaměřuje na radostnou zprávu o narození Ježíše Krista a na poselství andělů, kteří oznamují Boží milost. Píseň je oslavou narození spasitele, vítá ho jako nebeské dítě a vyzývá anděly a věřící, aby mu zpívali a hráli k oslavě jeho narození i ke slávě jeho

⁸² ZAHN, Johannes. *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder: 6. Band*. Inktank Publishing, 2019.

⁸³ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, str. 58–60.

matky Panny Marie. Text vyvolává pocit úžasu a obdivu. Obraznost textu evokuje nebeskou scénu, zdůrazňuje božskou podstatu Kristova narození. Neobsahuje symboly Vánoc v takové míře, jak jsme zvyklí v dnešní době. V textu zaznívají klíčová slova, která se objevují i v dalších biblických textech, jako jsou Bůh, věčnost, nebeské, nebe, andělé, mír, odkazy na Ježíše a Marii v textu písně symbolizují narození Krista a zvýrazňují důležitost této události. Z rétorických prostředků je využita např. synestézie (*Sehr süß muß sein der Orgel Klang*), básnický přívlastek, epiteton (*Hier muß die Musik himmlisch sein*) a personifikace (*Die Stimmen müssen lieblich gehn*). Refrén obsahuje zvukomalebná opakující se slova eia, eia, susani, susani, vyvolávající pocit houpání, konejšení. Opakování slov „Alleluja, alleluja!“ v každém verši písně působí jako vyvolávací a oslavující volání. Tyto rétorické prostředky přispívají k hudebnímu a emotivnímu účinku písně.

Vánoční píseň „Vom Himmel hoch, o Englein kommt“ je příkladem, jak lze pomocí hudby sdělovat hluboká náboženská poselství. Její historický význam, hudební a textové kvality a kulturní rezonance přispěly k její trvalé popularitě jako oblíbené vánoční písně v Německu. Skrze její nadčasové poselství radosti a božské milosti tato hymna nadále inspiruje a povznáší generace věřících, připomínající jim skutečný význam Vánoc.

4.3 Ich steh´ an deiner Krippe hier

Další vánoční píseň nás přenese do dob Martina Luthera a období protestantismu. Vliv doby na podobu písní byl značný, především pak stále rostoucí potřeba obyčejných lidí porozumět církevnímu dění. Důležitým počinem bylo překládání latinských textů do němčiny. Pro věřící bylo důležité, že mohli zpívat své poselství Bohu ve svém rodném jazyce. Později sám reformátor a jeho přívrženci skládali vlastní písně, aby tak vytvořili silný protějšek k písním katolickým. S druhou vlnou protestantské písně je spojeno jméno autora této písně.⁸⁴ Tato protestantská píseň pochází z pera Paula Gerhardta a byla ovlivněna 30letou válkou. Písně se obrací více do nitra a vyzývá věřící k oddané lásce k božímu dítěti.⁸⁵

Píseň se skládá ze šesti slok, z nichž každá obsahuje čtyři verše a má jednoduchý rýmovací vzor, střídá se střídavý s obkročným, forma ABABCCB. Píseň je chvalozpěvem na Ježíše Krista, je opěvován jako slunce, které prozáří životy věřících, přináší do jejich životů světlo,

⁸⁴ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, s. 125–127.

⁸⁵ Tamtéž, s. 155.

život, lásku a blaženost. Autor se nemůže nabažit přítomností Ježíše. Jedním významným rysem této písně je její lyrická a introspektivní povaha. Mluvčí, stojící u Ježíšovy jesličky, vede osobní a intimní rozhovor s malým Spasitelem. Píseň je psaná v ich-formě. Autor několikrát Ježíše oslovuje a vyjadřuje mu svůj vděk, přináší mu svoje srdce i duši, dokonce píše, narodil ses mně, jsi tady pro mne a já pro tebe. Tematicky se píseň zabývá dualitou Ježíšovy lidskosti a božství. Zdůrazňuje skromný a zranitelný charakter Ježíšova narození, kdy přišel na svět jako dítě neschopné se o sebe samo postarat. Lyrický subjekt stojí nad jeslemi, zároveň uznává svou vlastní nedůstojnost v přítomnosti Božího Syna (Und weil ich nun nichts weiter kann, Bleib' ich anbetend stehen). Tento kontrast mezi pozemským a božským zdůrazňuje centrální poselství vykoupení a spásy skrze Ježíšovo narození, stejně jako univerzální pozvání přistupovat k němu s upřímností a pokorou. Z básnických figur se objevuje apostrofa (O Jesu, du mein Leben), synestézie (und kann mich nicht satt sehen), opakování (Nimm hin.....nimm alles hin). Skrze jednoduchost jazyka a emotivní sílu obrazů zachycuje píseň podstatu vánoční scény, vyvolávající pocit úžasu a úcty. Píseň zve čtenáře k zamyšlení nad hlubokým poselstvím Vánoc, připomíná jim skromné narození Ježíše a transformační moc jeho přítomnosti v jejich životech.

4.4 Es kam die gnadenvolle Nacht

Píseň „Es kam die gnadenvolle Nacht“ pochází z roku 1780 a jejím autorem je Johann Kaspar Lavater, curyšský farář, svého času Goethův přítel. Již dříve se snažili učitelé a faráři složit jednoduché vánoční písně pro malé děti, aby se je mohly dobře naučit. Tento trend přetrvává i v dnešní době, písně mají jednoduché, opakující se refrény a jsou často i pro děti lehce zapamatovatelné.⁸⁶

Píseň se skládá ze čtyř slok o čtyřech verších, je psána sdruženým rýmem. Tato lyrická skladba prozkoumává noc, kdy přišel na svět Ježíš Kristus. Lavaterova báseň začíná živým popisem noci, zdůrazňuje její přívětivou povahu. Fráze „es kam“ (přišlo to) naznačuje božský zásah, který přináší úlevu od útrap dne. Noc symbolizuje milosrdenství a útěchu v tváři lidského utrpení. Autor popisuje vzájemné působení mezi temnotou a spásou, zve čtenáře, aby se zamysleli nad vykupujícími možnostmi nacházejícími

⁸⁶ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, s. 119.

se v objetí noci. Lavater používá slova spojená se světlem, symbolizuje tím světlo světa, Ježíše Krista (leuchtet's dir des Morgens Strahl, funkelt's dir der Sterne Schar). Noc je plná světla, záře a slunce, noc personifikuje, propůjčuje jí moc a pocit ochrany. Používá kontrast mezi tmou a světlem, nocí, která přináší nejjasnější den (Es kam die gnadenvolle Nacht, die uns den hellsten Tag gebracht), symbolizující spásu a Ježíše Krista. Opakovaně je vyjádřen vděk za příchod Ježíše, spasitele, který bude vládnout na zemi široko, daleko a přinese lidem radost, mír a blaho. Z jazykových prostředků je dále použit epiteton (gnadenvolle Nacht, goldne Pracht), hyperbola (den hellsten Tag) a personifikace (Nacht, die uns den hellsten Tag gebracht).

4.5 O Tannenbaum

Píseň „O Tannenbaum“ je nejstarší píseň, ve které se objevuje jedlička jako symbol Vánoc. Autorem první sloky je August Zarnack, o druhou a třetí sloku píseň rozšířil Ernst Anschütz v roce 1824.⁸⁷

Zajímavé je, že tato píseň, která se stala jednou z nejznámějších na světě, původně vánoční písní vůbec nebyla. Její původ sahá do roku 1819. Avšak skutečně vypráví tragický milostný příběh. August Zarnack, teolog a spisovatel, napsal text k „O Tannenbaum“ před asi 200 lety v Potsdamu. Vyjádřil v něm pocit věrnosti vždy zelených větví jehličnatého stromu ve srovnání s nestálostí některých žen. Píseň tedy nebyla původně zamýšlena jako vánoční, ale jako krátká milostná píseň, ve které mladý muž truchlí nad tím, že ho žena oklamala a připravila o srdce i peníze. Přestože píseň vznikla jako milostná píseň, později se proměnila ve vánoční píseň. V roce 1820 Zarnack vydal knihu se sbíranými a svými vlastními písněmi, včetně „O Tannenbaum“. V roce 1824 si ji všiml lipský učitel Ernst Anschütz, ponechal první sloku a přidal další dvě, čímž ji přetvořil na vánoční píseň. Od té doby se popularita písně značně stoupla a stala se nejznámější vánoční písní bez náboženského obsahu, která překročila hranice, její melodie dokonce inspirovala hymny některých amerických států.⁸⁸

⁸⁷ WEBER-KELLERMANN, SCHALLEHN, 2010, str. 211.

⁸⁸ DEGENER, Peter. Der Ursprung des Weihnachtslieds: O Tannenbaum – ein Lied von Potsdam. In: *Märkische Allgemeine: Zeitung für das Land Brandenburg* [online]. [cit. 2023-07-08]. Dostupné z <https://www.maz-online.de/lokales/potsdam/o-tannenbaum-ein-lied-aus-potsdam-X6NQHVS5YT5RAYC1006YELJ64NU.html>.

Tradice vánočních stromků se v Německu rozšířila již v 16. století, proto není divu, že se na strom v písni pohlíží jako na vánoční strom, a tudíž se spojuje s Vánoci. Také je to jediný námět v básni, díky kterému ji lze přiřadit k Vánocům. Další zmínka, která by mohla pomoci k časovému zařazení do liturgického roku, je verš o zimním období. Píseň se skládá ze tří slok o šesti verších. Báseň zachovává pravidelnost, v každé sloce je stejný první a pátý verš, kde se opakuje „O Tannenbaum“. V každé sloce se pak ostatní verše obmění, druhý a šestý se téměř opakuje (ve druhé a třetí sloce je stejný, v první se změní jedno slovo), prostřední třetí a čtvrtý verš se rýmují. Jedlička jako symbol Vánoc je tématem této písně. Autor jedličku přímo oslovuje a děkuje jí, že mu během vánočního času vždy přináší radost. Na začátku zdůrazňuje schopnost jedličky udržet své bohaté zelené listí po celé roční období, je zelená nejen v letním čase, ale i v zimě. Tato stálá a vytrvalá vlastnost může být metaforicky interpretována jako zobrazení loajality a věrnosti v různých oblastech života, díky čemuž nacházíme naději, útěchu a sílu. Z básnických prostředků je zde použita metafora (O Tannenbaum, dein Kleid will mich was lernen), epizeuxis (O Tannenbaum, O Tannenbaum), personifikace (wie treu sind diene Blätter) a apostrofa (O Tannenbaum).

4.6 Stille Nacht

Německá vánoční píseň „Stille Nacht“ (Tichá noc) zaujímá významné místo ve vánoční tradici a je známa a oblíbena po celém světě. Její původ lze doložit do počátku 19. století v malém městečku Oberndorf v Rakousku. Text napsal Joseph Mohr, mladý kněz z nuzných poměrů, a melodii složil Franz Xaver Gruber, učitel a kostelní varhaník.

Příběh „Stille Nacht“ začíná s Josephem Mohrem, který text napsal v roce 1816. Inspirován klidnou atmosférou procházky na Štědrý večer se Mohr snažil zachytit podstatu narození Ježíše Krista. Jeho slova oslovila mnoho lidí svou jednoduchostí a krásou a přinesla poselství naděje, pokoje a významu narození Spasitele, které má univerzální charakter. Krátce poté, co napsal text, požádal Mohr Franze Xavera Grubera, aby pro básničku vytvořil melodii. Gruber složil jemnou a melodickou hudbu, která dokonale doplňovala Mohrovu upřímnou poezii. Štědrého večera roku 1818 Mohr a Gruber poprvé přednesli tuto

píseň v kostele sv. Mikuláše v Oberndorfu. Doprovázel je pouze jeden kytarista, protože kostelní varhany v té době nebyly funkční.⁸⁹

Wolfgang Herbst a Renate Ebeling-Winkler, muzikologové, zpochybňují, jestli byla Mohrova verze písně původní a snaží se ji zařadit mezi lidové písně. Zajímavé je, že ačkoli píseň byla původně určena pro zpívání v kostelech, nebyla zahrnuta do oficiálních hymnářů a získala popularitu jako lidová píseň prostřednictvím vystoupení Zillertalských národních zpěváků. Proto vyvstává otázka, zda se dá píseň zařadit mezi lidové nebo náboženské písně. Spojuje se jak se světským oslavováním Vánoc, tak s jejich náboženským významem. Ludwik Erk a John Meier, stejně jako další hudební odborníci a sběratelé lidové hudby, se snaží zjistit autorství a původní podobu písně. Existují jisté kontroverze, týkající se různých verzí a úprav písně, stejně jako spory o „autentickou“ nebo „originální“ verzi. Pokud přijmeme, že Mohr nebyl tím, kdo napsal původní verzi této písně, můžeme „Stille Nacht“ považovat za lidovou píseň na základě její popularity, proměnlivosti, ústní tradice, funkčnosti a anonymity.⁹⁰

Popularita „Stille Nacht“ postupně rostla a překračovala hranice Oberndorfu. Jeden takový příklad představuje příběh Jakoba Aljaže, kněze, sbormistra a skladatele ze Slovinska, který v roce 1871 poprvé předvedl „Stille Nacht“ ve své farnosti v Tržiči. Ačkoli jeho zpěváci byli před Vánoce zaměstnání ve fabrice a nemohli se účastnit půlnoční mše, Aljaž neustoupil a pilně se připravoval na samotné vystoupení. Před oltářem, pouze s kytarou, pak zazpíval Gruberovu „Stille Nacht“ v překladu do slovinštiny. Účastníci bohoslužby byli dojati krásou a hlubokou intenzitou této písně, a tak se k němu přidali a zpívali druhou polovinu s ním. Píseň se šířila přirozeně, byla přijímána všemi, kteří ji slyšeli, aniž by byla potřeba rozsáhlé propagace. Překlady do různých jazyků umožnily její globální dosah a podpořily její trvalou přitažlivost. Jednoduché, a přesto hluboké poselství pokoje a radosti, které tato píseň nese, oslovuje lidi různých kultur a původů, překonává jazykové bariéry.

⁸⁹ TRUMMER, Johann. Katholische Kirchenmusik Und Kirchlicher Volksgesang Im Katholischen Reichsgebiet an Der Wende Vom 18. Zum 19. Jahrhundert. Über Den Hintergrund Der Zeit, in Der „Stille Nacht“ Entstand. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, sv. 8, s. 11–24. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1cdx6sm.5>.

⁹⁰ HOCHRADNER, Thomas. „Warum „Stille Nacht“ Ein Und Kein Volkslied Ist.“ *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, sv. 8, s. 146–58. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1cdx6sm.12>.

Stala se pokladem, který zachycuje podstatu vánočního poselství a sjednocuje komunity po celém světě. V současných zpěvnících se může zařazení „Stille Nacht“ lišit. Při neoficiálním průzkumu několika zpěvníků se ukázalo, že „Stille Nacht“ je obsažena v Evangelickém kancionálu, ale například ve verzi pro Dolní Sasko z roku 1988 již nebyla uvedena. Stejně tak se nenachází v čtyřhlasém zpěvníku *Gemeindelieder* z roku 1981, který je používán ve sdružení evangelické svobodné církve (německy evangelische-freikirchlicher Gemeinde). Rozdíly v zařazení mohou být způsobeny různým stylovým zaměřením jednotlivých edic. Ve zpěvníku *Gotteslob* (2013), který je užíván v katolické církvi, je píseň „Stille Nacht“ zastoupena dvakrát: v hlavní části s třemi slokami a v rakouské části s pravděpodobně melodickým původním zněním a šesti slokami. Dále se vyskytují tři sloky ve slovinštině, chorvatštině (burgenlandská varianta), romštině a maďarštině.⁹¹ Celkově lze konstatovat, že „Stille Nacht“ zaujímá různé pozice v různých zpěvnících a její zařazení odráží různé liturgické a kulturní tradice.

Inspiraci pro text mohl Mohr získat na několika místech. Pokud nahlédneme do obrazového jazyka použitého v textu písně „Stille Nacht“, můžeme vidět, že inspirace mohla pocházet z obrazu zobrazujícího světlovlasé děťátko v bazilice Mariapfarr, kde Mohr sloužil jako pomocný kněz. Mohrův obraz krásného dítěte odráží touhu po nebeském světě krásy a slouží jako kontrast k chudobě a těžkostem doby. Helmut Loos, německý muzikolog, vidí „Stille Nacht“ jako reakci na didaktické a výukové písně konce 18. století, zdůrazňuje její návrat k smyslově vnímatelnému a emocionálně evokativnímu jazyku. Můžeme vidět podobnosti v tématech a asociacích s vánoční písní „Von Himmel hoch, da komm ich her“ od Martina Luthera. Luther a Mohr sdíleli ve svých písních společný cíl, a to spojit biblické líčení Kristova narození s představitostí věřících posluchačů. Zatímco Luther vytvořil „zpívané kázání“, Mohr a Gruber bezděčně vytvořili světový hit „Stille Nacht“, který evokuje vánoční atmosféru a ovlivňuje duši a emoce spíše než intelekt. Tento odchylovající se přístup od Lutherova teologického záměru odráží změnu kulturního kontextu ovlivněného dobou osvícenství a racionalismu.⁹²

⁹¹ TRUMMER, 2020, s. 11–24.

⁹² JUNG-KAISER, Ute. Volksnahes Singen Und Sagen von Der Geburt Christi. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, sv. 8, s. 81–107. Dostupné z <https://doi.org/10.2307/j.ctv1cdx6sm.8>.

Píseň se skládá z šesti slok o šesti verších. Autor používá sdružený rým. Každá sloka začíná stejným veršem „Stille Nacht! Heilige Nacht!“ V každé sloce se opakuje pátý a šestý verš. Píseň je považována za protiklad reálného světa, je označována jako „idyla“, která naznačuje jiný svět a utopii.⁹³ Píseň připomíná narození Ježíše a zvěstování této nejdůležitější novinky všem lidem. Vypráví o tiché, svaté noci, během které všichni spí a na svět přichází syn Boží, náš vysvoboditel a zachránce. Z jazykových prostředků se v písni vyskytuje epiteton (aus deinem göttlichen Mund, in himmlischer Ruh), opakování slov i veršů v různých slokách (Stille Nacht! Heilige Nacht!), hyperbola (Tönt es laut bei Ferne und Nah), perifráze (Jesus der Retter ist da!). Je to neustále obdivovaná píseň, která se dotýká srdcí lidí po celém světě a připomíná nám hodnoty míru, radosti a dobroty, které jsou spojeny s vánočním obdobím.

Tak například píseň „Tichá noc, svatá noc“, kterou na Vánoce 1818 složil Franz Gruber v Oberndorfu, byla přirozeně považována za „lidovou píseň“. Její rozšíření napomohlo tehdejší moderní tyrolské folkloristické hnutí, které ji propagovalo jako „pravou tyrolskou píseň“. Ze stejného regionu pochází i píseň „Svatá noc“. Obě písně jsou ovlivněny různými tradicemi duchovní pastorální hudby, první více italskou a druhá více jihoněmeckou tradicí. Tím je hudebně i textově zaručeno propojení s křesťanským svátečním obsahem.⁹⁴

4.7 Kommet, ihr Hirten

Česká vánoční píseň „Nesem vám noviny“ z roku 1605 vypráví o oznámení velké noviny, narození Ježíše Krista. Autor původní verze však není znám, píseň pravděpodobně pochází z Olomouce. Až po více než 250 letech, tedy v 19. století, k ní byl napsán německý text. Tento text s názvem „Die Engel und die Hirten“ volně navázal na český originál a napsal jej lipský kapelník Carl Riedel a zveřejnil ve sbírce písní *Altböhmische Gesänge für gemischten Chor*, později se název změnil na „Kommet, ihr Hirten“. Vánoční píseň vypráví o biblických vánočních příbězích, které byly sepsány zhruba 70 až 90 let po narození Krista. Tyto příběhy také zmiňují místo narození, malé město Betlém. Od 2. století byla jeskyně v Betlémě uctívána jako místo narození Ježíše. Místo narození Ježíše má pro

⁹³ JUNG-KAISER, 2020, s. 81–107.

⁹⁴ LOOS, 1992, s. 162.

Židy i křesťany důležitý význam. Tato vánoční píseň vyjadřuje vedle příběhu také naději na mír, což je přání, které zůstává aktuální jak v Betlémě, tak po celém světě.⁹⁵

Píseň se skládá ze tří slok o pěti verších, v prvních čtyřech verších je použitý sdružený rým, pátý verš je kratší a nerýmuje se, je to zvolání. Melodie písně je energická a vytváří spolu s textem pocit radosti a očekávání spojeného s narozením Ježíše Krista. Jedním z významných aspektů písně je zaměření na pastýře, tento námět se ve vánočních písních objevil až s příchodem baroka. Příběh se soustředí na pastýře, kteří dostávají andělskou zvěst o narození Ježíše a okamžitě se vydávají do Betléma, aby byli svědky tohoto zázraku. Toto zobrazení pokorných pastýřů, prvních svědků božského narození, zdůrazňuje skromnost a poselství Krista, který poskytuje vykoupení pro všechny lid bez rozdílu. Dále je zde použita apostrofa (Kommet, ihr Hirten), slouží jako výzva k akci, pobízející posluchače, aby se připojili k cestě a oslavě. Tato vánoční píseň je bohatou a smysluplnou skladbou, která zachycuje příběh cesty pastýřů, kteří poskytují svědectví narození Ježíše. Díky svému příběhu, melodii a tematické hloubce píseň stále inspiruje a spojuje lidi ve slavení Vánoc a v trvalých hodnotách lásky, naděje a pokoje.

4.8 Srovnání vybraných vánočních písní

Vybrané vánoční písně, diskutované v tomto textu, mají významnou kulturní a náboženskou hodnotu a evokují ducha svátečního období. Skrze své básnické a metaforické prvky písně využívají literárních prostředků, jako jsou rým, rytmus, opakování a aliterace, čímž zvyšují svou estetickou přitažlivost a zapamatovatelnost. Svým uměleckým vyjádřením písně evokují emoce radosti, úcty a naděje a podporují pocit jednoty a oslavu ve společenství během vánočního období.

Písně analyzované v textu mají historický význam. Pocházejí z různých období, od 16. století do 19. století. Odrážejí kulturní a náboženský kontext své doby, včetně vlivu Martina Luthera a reformačního hnutí v Německu. Všechny sedm písní má obrovskou kulturní a náboženskou hodnotu. Staly se součástí kulturního dědictví a zosobňují tradice a zvyky spojené s Vánocemi v různých částech světa. Tyto písně nejsou pouze zpívány během vánočních oslav, ale také symbolizují podstatu vánočního období. Představují duchovní

⁹⁵ BEINHORN, Gaby. Kommet ihr Hirten. In: *SWR* [online]. [cit. 2023-07-07]. Dostupné z <https://www.swr.de/swr2/musik-klassik/kommet-ihr-hirten-swr2-weihnachtslieder-100.html>.

význam Vánoc a slouží jako připomínka narození Ježíše Krista, nesoucí pocit radosti, úcty a oddanosti. Vyzývají věřící, anděly a komunity, aby zpívali a radostně slavili příchod Spasitele. Písňe používají živou obraznost a evokují emoce údivu a jednoty, podporující slavnostní atmosféru veselí během vánočního období.

Každá píseň si klade za cíl zachytit a povzbudit vánočního ducha. Vánoční písňe jsou často spojovány s pocitem štěstí, tepla a společenství, přispívající k celkovému pocitu oslavy během Vánoc. Jsou formou uměleckého projevu, který kombinuje hudbu a texty k vyvolání široké škály emocí. Mají moc vyvolávat pocit radosti, potěšení, úžasu a obdivu. Zároveň dokážou vyvolat pocit úcty, zamyšlení a kontemplace. Skrze své hudební a harmonické volby a hloubku emocí v textech dokáží tyto písňe probudit srdce a mysl posluchačů, vytvářejíce hluboce smysluplný a pohlcující zážitek.

Každá zkoumaná píseň v tomto textu nabízí jedinečný pohled a tematické zaměření. „Als Jesus Christ geboren ward“ vypráví příběh Josefa, Marie a novorozeného Ježíše, kdy utíkají do Egypta. Vyniká svým vypravěčským stylem a využívá dialogy a jednoduché texty ve folkovém a srozumitelném stylu, nabízející jedinečný pohled na vánoční příběh. „Vom Himmel hoch, o Englein kommt“ slaví radostnou zprávu o narození Ježíše Krista, liší se svým zaměřením na nebeské oznámení této zprávy anděly. „Ich steh' an deiner Krippe hier“ představuje osobní a introspektivní rozhovor mezi mluvčím a dět'átkem Ježíšem, přemýšlejícím o dvojí povaze jeho lidskosti a božství. „Es kam die gnadenvolle Nacht“ prozkoumává koncept milosrdné noci a její význam při přinášení spásy a míru, píseň zdůrazňuje transformační moc této zvláštní noci a její důležitost ve vánočním období. Nakonec „O Tannenbaum“ zachycuje věrnost a stálost symbolizovanou stále zelenou jedlí, původně jako milostná píseň a později proměněná v oblíbenou vánoční píseň. Vyniká tím, že je plně světská. „Stille Nacht“ nám pak přináší tichou a klidnou atmosféru Vánoc, vyjadřuje hloubku a pokoj spojený s narozením Ježíše. „Kommet ihr Hirten“ nás zve, abychom přišli a přivítali novorozeného Spasitele. Vyniká svým zaměřením na roli pastýřů v příběhu o narození jako prvních svědků.

Lze vidět, že témata vánočních písni jsou opravdu různorodá, ale můžeme najít nějaké podobnosti. Téměř všechny zde diskutované písňe se točí kolem náboženských témat spojených s vánočním příběhem. Zaměřují se na narození Ježíše Krista, roli Marie, účast

andělů a proklamaci Boží milosti. Slouží jako připomínka Boží milosti a duchovní podstaty Vánoc. K vyjádření náboženských příběhů a duchovních témat písně často používají symboliku. Jediná píseň, která neobsahuje žádnou zmínku spojenou s narozením Ježíše Krista, je „O Tannenbaum“, u které se zachycuje především věrnost a stálost, čímž získává také významné duchovní poselství.

Písně ukazují zručné využití různých literárních prostředků, které zvyšují jejich uměleckou a básnickou kvalitu. Efektivně využívají rým, kdy slova se stejným zvukem vytvářejí příjemnou hudebnost. Rytmy jsou použity k vytvoření melodie a hudebního toku. Opakování klíčových frází a motivů zdůrazňuje hlavní témata. Aliterace, opakování souhlásek přidává lyrickou kvalitu a zlepšuje celkový zvuk a rytmus písní. Další použité prostředky zahrnují například personifikaci a synestézii.

Závěrem lze konstatovat, že tyto písně sdílejí mnoho společných prvků, včetně kulturní a náboženské hodnoty, schopnosti vyvolat ducha vánočního období, zručného využití literárních prostředků, uměleckého vyjádření a emocionálního působení, náboženských témat a sdělení, jejich trvalé popularity a historického významu. Společně tyto prvky dělají z těchto písní milované a drahocenné projevy vánočního ducha, které nadále inspirují a rezonují s lidmi různých kultur a generací.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo shrnout základní poznatky o Vánocích, tradicích a symbolech s nimi spojených a vlivech na vánoční písně. Dalším cílem bylo zanalyzovat sedm vybraných písní z období 16. až 19. století a zjistit, jaké motivy vánoční písně pokrývají, jak jsou si podobné a jak se liší. Práce byla rozdělena do čtyř částí. V příloze se nachází použítá znění písní analyzovaných v práci.

V historickém úvodu první části text ukázal význam pohanských oslav zimního slunovratu a křesťanských Vánoc. Text práce ukázal, jak mezi sebou tyto dva svátky souvisejí a jak se křesťanské církve postupně snažily potlačit pohanské praktiky, přesto se jim to úplně nepodařilo. Některé zvyky se jim potlačit podařilo, na některých stáli a „pokřesťanštili“ je. Dále se práce zabývala historickým a kulturním pozadím vánočních tradic, kde text poukazuje na postupný přechod od pohanských zvyků ke křesťanským praktikám.

Ve druhé části text zvýrazňuje význam tradic, které jsou nedílnou součástí oslav Vánoc. Zkoumá různé aspekty, jako jsou spojení s mrtvými, zdobení interiéru, vánoční strom, vyobrazení betléma, koledování, význam ohně a adventních tradic. Zdůrazňuje symboliku a význam těchto tradic a jejich trvalou relevanci v současných oslavách. Popisuje, jak starověké víry a úcta k přírodě ovlivnily používání přírodních prvků ve zdobení, jako jsou jehličnaté větvičky, sláma nebo ovoce. Toto spojení s přírodou vyjadřuje vděčnost za cykly života a hojnost země. Text diskutuje o vlivu společenských a náboženských faktorů na vývoj a zachování vánočních zvyků. Zmiňuje počáteční odpor církve vůči určitým pohanským praktikám, následné přijetí a adaptaci těchto zvyků a roli významných osobností, jako je svatý František z Assisi, při popularizaci určitých tradic. Text zdůrazňuje kontinuitu některých zvyků v průběhu historie a zároveň uznává jejich vývoj a adaptaci v průběhu času. Zmiňuje změny ve zdobení a ozdobách vánočního stromku, od jedlých pamlsků k průmyslově vyráběným ozdobám. Také upozorňuje na regionální rozdíly v praktikách a začleňování nových prvků do tradičních oslav. Text zdůrazňuje veselého ducha a pocit jednoty, který vánoční zvyky přinášejí. Zmiňuje společné aktivity, jako jsou zdobení veřejných vánočních stromků, účast na průvodech a společných rituálech. Tyto tradice podporují pocit sounáležitosti a posilují pouta v rodinách, komunitách a dokonce i mezi různými kulturami.

Ve třetí části text zkoumá vánoční píseň jako literární žánr a transformaci v průběhu 16. až 19. století. Práce zdůrazňuje, že vánoční písně mají hluboké historické kořeny v Evropě a zejména Německo významně přispělo k jejich rozvoji. Text se také zabývá historickými, náboženskými a kulturními událostmi, které k evoluci písní přispěly. Reformace sehrála klíčovou roli v jejich dalším vývoji, umožňující jejich účast v bohoslužbách a zapojení lidí do jejich zpěvu. Od renesance po baroko došlo k významnému rozvoji vánoční hudby, kdy se skladatelé snažili propojit liturgické a lidové tradice. V 17. a 18. století písně prošly dalšími změnami pod vlivem náboženských a hudebních trendů. V 19. století se vánoční oslavy staly rodinnou záležitostí a písně se staly nedílnou součástí domácích oslav. Klasifikace písní se liší podle témat, časových období, regionů, jestli jsou světské či náboženské. Není jednoduché vánoční písně klasifikovat, každý zdroj se trochu lišil v tom, jakým způsobem je rozdělil do skupin. Přestože mají různé formy a obsahy, písně oslovují publikum po celém světě, spojují minulost s přítomností a šíří radost během vánočního období.

Ve čtvrté části bakalářská práce jsem analyzovala sedm vybraných písní, srovnala je mezi sebou a zkoumala podobnosti mezi nimi. Tato část shrnula jejich historický význam, textové kvality a kulturní ohlasy, které přispěly k jejich oblibě. Tyto písně symbolizují podstatu vánočního období, jsou duchovním vyjádřením Vánoc a připomínají narození Ježíše Krista. Text ukazuje, že i přes různorodost tematického zaměření mají tyto písně mnoho společných prvků. Sdílejí kulturní a náboženskou hodnotu, umělecké vyjádření a schopnost vyvolat emoce. Tyto písně mají také trvalou popularitu a historický význam. Společně tvoří důležitou součást vánočního dědictví a nadále inspirují a rezonují s lidmi různých kultur a generací.

Německé resumé

Die vorliegende Bachelorarbeit stellt eine umfassende Untersuchung des Weihnachtsfestes, seiner verbundenen Traditionen und Symbole sowie deren Einfluss auf Weihnachtslieder dar. Die Hauptziele bestehen darin, das grundlegende Wissen über Weihnachten zusammenzufassen, sieben ausgewählte Weihnachtslieder vom 16. bis zum 19. Jahrhundert zu analysieren und Gemeinsamkeiten zwischen ihnen zu identifizieren. Die Arbeit ist in vier Teile unterteilt, wobei die analysierten Lieder im Anhang enthalten sind.

Die Arbeit untersucht im Einführungsteil den historischen und religiösen Kontext von Weihnachten und beleuchtet seine Ursprünge und Entwicklung. Weihnachten, abgeleitet vom deutschen „Weihnachten“, hat seine Wurzeln im 12. Jahrhundert und verbindet heidnische und christliche Traditionen. Ursprünglich feierten die Menschen zur Wintersonnenwende die Wiedergeburt der Sonne, ein Fest des Lichts in der dunkelsten Zeit des Jahres. Mit der Ausbreitung des Christentums wurde die Geburt Jesu Christi in den Mittelpunkt gerückt, was zur Verschmelzung von Bräuchen führte. Die christlichen Weihnachtsfeiern, die ab dem 4. Jahrhundert fest etabliert wurden, adaptierten viele heidnische Rituale, wie das Schmücken von Innenräumen und das Entzünden von Feuern, um die Ankunft Christi zu feiern. Der Advent, eine Zeit der Vorbereitung und Besinnung, sowie der Dreikönigstag am 6. Januar, der an die Weisen aus dem Morgenland erinnert, sind wichtige Bestandteile des Weihnachtsfestes. Diese Elemente zeigen die tiefe Verankerung und die komplexe Geschichte von Weihnachten, das sowohl heidnische als auch christliche Einflüsse integriert. Insgesamt spiegelt Weihnachten eine reiche Tradition wider, die über Jahrhunderte hinweg Freude und Licht in die dunkle Winterzeit gebracht hat.

Im zweiten Teil der Arbeit zeigt sie auf, wie diese beiden Feste miteinander verflochten sind und sich allmählich zur modernen Weihnachtsfeier entwickeln. Die Arbeit taucht auch in die historischen und kulturellen Hintergründe der Weihnachtstraditionen ein und betont den Übergang von heidnischen Bräuchen zu christlichen Praktiken. Sie unterstreicht die Bedeutung von Traditionen als integralen Bestandteil der Weihnachtsfeiern und erforscht verschiedene Aspekte wie Verbindungen zu Verstorbenen, Innendekoration, den Weihnachtsbaum, die Bedeutung des Feuers, Darstellungen der Krippe, Weihnachtslieder, und die Bedeutung von mit Weihnachten verbundenen Feiertagen. Die Arbeit beschreibt,

wie alte Überzeugungen und die Verehrung der Natur den Einsatz natürlicher Elemente in der Dekoration beeinflussen, wie zum Beispiel immergrüne Zweige, Stroh und Obst. Diese Verbindung zur Natur drückt Dankbarkeit für die Zyklen des Lebens und die Fülle der Erde aus. Der Text diskutiert den Einfluss gesellschaftlicher und religiöser Faktoren auf die Entwicklung und Bewahrung von Weihnachtsbräuchen. Er erwähnt den anfänglichen Widerstand der Kirche gegen bestimmte heidnische Praktiken, ihre spätere Akzeptanz und Anpassung sowie die Rolle prominenter Persönlichkeiten wie dem heiligen Franz von Assisi bei der Popularisierung bestimmter Traditionen. Er betont die Kontinuität einiger Bräuche im Laufe der Geschichte und erkennt gleichzeitig ihre Entwicklung und Anpassung im Laufe der Zeit an. Er weist auf regionale Unterschiede bei den Praktiken hin und die Integration neuer Elemente in traditionelle Feiern. Der Text hebt den festlichen Geist und das Gefühl der Einheit hervor, die Weihnachtsbräuche bringen, und fördert ein Gefühl der Kameradschaft selbst zwischen verschiedenen Kulturen und Gemeinschaften.

Der dritte Teil der Arbeit untersucht Weihnachtslieder als literarisches Genre und ihre Entwicklung vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Er betont die tiefen historischen Wurzeln von Weihnachtsliedern in Europa, insbesondere in Deutschland. Der Text untersucht auch die historischen, religiösen und kulturellen Ereignisse, die zur Entwicklung von Weihnachtsliedern beitragen. Die Reformation spielt eine entscheidende Rolle in ihrer Entwicklung, indem sie ihre Einbeziehung in religiöse Gottesdienste ermöglicht und die Beteiligung der Öffentlichkeit am Gesang fördert. Im 17. und 18. Jahrhundert unterziehen sich Weihnachtslieder weiteren Veränderungen, die von religiösen und musikalischen Trends beeinflusst werden. Im 19. Jahrhundert werden Weihnachtsfeiern familienorientierter und Weihnachtslieder werden ein integraler Bestandteil von häuslichen Festlichkeiten. Die Klassifizierung von Weihnachtsliedern variiert je nach Themen, Zeiträumen und Regionen. Trotz ihrer vielfältigen Formen und Inhalte sprechen Weihnachtslieder weltweit ein Publikum an und überbrücken die Vergangenheit und die Gegenwart, indem sie Freude während der Weihnachtszeit verbreiten.

Im vierten Teil der Arbeit werden sieben ausgewählte Weihnachtslieder analysiert, miteinander verglichen und ihre gemeinsamen Merkmale untersucht. Diese Lieder stammen aus verschiedenen Zeitepochen, vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Sie spiegeln den

kulturellen und religiösen Kontext ihrer jeweiligen Zeit wider, einschließlich des Einflusses von Martin Luther und der reformatorischen Bewegung in Deutschland. Dieser Abschnitt fasst ihren historischen Wert, die Qualität ihrer Texte und die kulturellen Einflüsse zusammen, die zu ihrer Beliebtheit beigetragen haben. Diese Lieder symbolisieren die Essenz von Weihnachten und dienen als spiritueller Ausdruck dieses Ereignisses und als Erinnerung an die Geburt Jesu Christi. Jedes Weihnachtslied hat ein einzigartiges Thema und einen individuellen Schwerpunkt. Einige konzentrieren sich auf die Geschichte von Jesu Geburt, die Flucht von Josef, Maria und dem neugeborenen Jesus nach Ägypten oder die himmlische Verkündigung dieser freudigen Botschaft durch Engel. Andere Lieder konzentrieren sich auf ein persönliches und introspektives Gespräch zwischen dem Sprecher und dem Kind Jesus und reflektieren die doppelte Natur Jesu als Mensch und Gott. Ein weiteres Lied erforscht das Konzept der barmherzigen Nacht und ihre Bedeutung für die Erlösung und den Frieden. Das letzte Lied betont die Treue, die durch den immergrünen Tannenbaum symbolisiert wird. Der Text zeigt, dass diese Lieder trotz ihrer vielfältigen thematischen Schwerpunkte viele gemeinsame Merkmale aufweisen. Sie teilen ein religiöses Thema, nutzen Symbolik geschickt, setzen literarische Stilmittel ein und haben die Fähigkeit, Emotionen hervorzurufen. Diese Lieder sind auch dauerhaft beliebt und haben historische Bedeutung. Insgesamt kann gesagt werden, dass diese Weihnachtslieder, obwohl sie unterschiedliche Themen haben, ein gemeinsames Ziel teilen: den Weihnachtsgeist einfangen und fördern.

Zusammenfassend bietet diese Arbeit eine Zusammenfassung von Weihnachten, seinen Traditionen, Symbolen und ihrem tiefgreifenden Einfluss auf Weihnachtslieder. Sie sind Teil des kulturellen Erbes und inspirieren und verbinden weiterhin Menschen unterschiedlicher Kulturen und Generationen, indem sie eine wichtige Botschaft vermitteln und uns an die Bedeutung von Weihnachten erinnern.

Seznam použitých informačních zdrojů

ARMSTRONG, Neil R. *The Intimacy of Christmas: Festive Celebration in England c. 1750-1914*. Disertační práce (PhD). University of York, Department of History, 2004. Dostupný také z <https://core.ac.uk/download/pdf/30268561.pdf>.

BEINHORN, Gaby. Kommet ihr Hirten. In: *SWR* [online]. [cit. 2023-07-07]. Dostupné z <https://www.swr.de/swr2/musik-klassik/kommet-ihr-hirten-swr2-weihnachtslieder-100.html>.

Bible: překlad 21. století. Praha, Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.

CARDINI, Franco. František z Assisi. Přeložil Vítězslav PAVLÍK. Praha, Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7113-229-2.

CHURCO, Jennie M. Christmas and the Roman Saturnalia. *The Classical Outlook*. American Classical League, 1938, sv. 16, č. 3, s. 25–26. ISSN 2573-4369. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/44006272>.

DEGENER, Peter. Der Ursprung des Weihnachtslieds: O Tannenbaum – ein Lied von Potsdam. In: *Märkische Allgemeine: Zeitung für das Land Brandenburg* [online]. [cit. 2023-07-08]. ISSN 0863-7075. Dostupné z <https://www.maz-online.de/lokales/potsdam/o-tannenbaum-ein-lied-aus-potsdam-X6NQHV5YT5RAYCIOO6YELJ64NU.html>.

Duden. Německý výkladový slovník s českými ekvivalenty. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0392-2.

HOCHRADNER, Thomas. Warum „Stille Nacht“ Ein Und Kein Volkslied Ist. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, ISBN 978-3-99012-837-4.

HOCHSTEIN, Wolfgang. Katholische Kirchenmusik Zur Zeit Der Aufklärung. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, ISBN 978-3-99012-837-4.

JUNG-KAISER, Ute. Volksnahes Singen Und Sagen von Der Geburt Christi. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, ISBN 978-3-99012-837-4.

- KNEBLOVÁ, Hana. *Za časů našich prababiček a pradědečků: život na přelomu 19. a 20. století*. Praha, Euromedia Group, 2021. ISBN 978-80-242-7227-6.
- KUNTZ, Erwin. *Lieder der Weihnachtszeit: mit kulturhistorischen Betrachtungen zur Advents- und Weihnachtszeit*. Wetzlar, Friedrich-Druck GmbH, 2012. ISBN 978-3-00-040469-6.
- LEWIS, C.S. A christmas Sermon for Pagan. *VII: Journal of the Marion E. Wade Center*. 2017, č. 34, s. 47–50. ISSN 0271-3012. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48600509>.
- LOOS, Helmut. *Weihnachten in der Musik: Grundzüge der Geschichte weihnachtlicher Musik*. Gudrun Schröder Verlag, 1992. ISBN 3-926 296-15-7.
- POPELOVÁ, Hana. Tematika vánočních koled z Čech. *Český Lid*, 1992, sv. 79, č. 3, s. 229–40. ISSN 0009-0794. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/42639339>.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha, LEDA, 2001. ISBN 80-8592-785-3.
- RŮŽIČKA, Josef a Irena ŠINDLÁŘOVÁ. *Mýty a báje starých Slovanů*. FONTÁNA, 2003. ISBN 80-7336-132-9.
- SCHEER, Monique a Pamela E. KLASSEN. *Der Unterschied, den Weihnachten macht: Differenz und Zugehörigkeit in multikulturellen Gesselschaften*. Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V., 2019. ISBN 978-3-947227-01-3.
- TRUMMER, Johann. Katholische Kirchenmusik Und Kirchlicher Volksgesang Im Katholischen Reichsgebiet an Der Wende Vom 18. Zum 19. Jahrhundert. Über Den Hintergrund Der Zeit, in Der „Stille Nacht“ Entstand. *Wege Zu „Stille Nacht“*. Zur Vor- Und Nachgeschichte Einer „Einfachen Composition“. Hollitzer Verlag, 2020, ISBN 978-3-99012-837-4.
- VEČERKOVÁ, Eva a Věra FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*. Vyšehrad Praha, 2010. ISBN 978-80-7429-006-0.
- WILHELM, Bonaventura Josef. *Svatý František Serafinský, zakladatel tří řádů. Část I*. Praha, Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1926.

WILHELM, Bonaventura Josef. *Svatý František Serafínský, zakladatel tří řádů. Část II.* Praha, Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1927.

WEBER-KELLERMANN, Ingeborg a Hilger SCHALLEHN. *Das Buch der Weihnachtslieder: 151 deutsche Advents- und Weihnachtslieder, Kulturgeschichte, Noten, Texte, Bilder.* Co.-Prod. mit Atlantis Musikbuch-Verlag, 2010. ISBN 978-3254082138.

Seznam příloh

Příloha 1 – Vánoční písně